

**Požadavky na výkon uchazeče studijního programu Učitelství českého jazyka pro 2. stupeň základní školy a střední školy
(navazující magisterské studium)
u státní zkoušky z Českého jazyka a literatury s didaktikou (literární část)**

Platné počínaje akademickým rokem 2023/2024 pro studenty, kteří nastoupili do studijního programu „Učitelství českého jazyka pro 2. stupeň základní školy a střední školy“ v r. 2021 a později.

1. Obecné informace o státní zkoušce z literární části Českého jazyka a literatury s didaktikou

U státní zkoušky z české literatury a literatury s didaktikou budou posuzovány Vaše znalosti, dovednosti a kompetence literárně teoretické, literárně historické a didaktické. Prokazujete schopnost vést odborný literárněvědný dialog, uplatňovat tvůrčí interpretaci literárních děl a propojovat tyto znalosti s didaktickými a vzdělávacími aspekty. **Tam, kde je to smysluplné, uplatněte integrovaný pohled na výuku českého jazyka a literatury.**

2. Průběh zkoušky

Student si losuje **jednu otázku**; v ní jsou prověřovány jak znalosti oborové (literárně historické a literárně teoretické), tak didaktické. Otázky obsahují úryvek z uměleckého díla (z české nebo světové literatury, popř. literatury pro děti a mládež).

Na psanou přípravu struktury své odpovědi celé státní zkoušky z českého jazyka a literatury s didaktikou máte k dispozici 45 minut. Stejně dlouhou dobu potom trvá i Váš ústní výkon, přičemž **na literaturu připadá polovina tohoto času**, tj. cca **20–25 minut**. Během této doby by měly být zodpovězeny obě části literární otázky (oborová i didaktická), přičemž úkolem studenta sice je postupovat strukturovaně a v chronologii (oborové znalosti jako výchozí pro didaktickou aplikaci), ale s vědomím provázanosti – platí tak, že student se může kdykoliv „vrátit“ do teorie či historie pro potřebná zdůvodnění, zejména hledá-li oporu pro didaktické zacílení textu.

Ke státní zkoušce je možné si přinést tzv. **podpurné portfolio** – např. další báseň nebo básně, které by byly využity v návrhu lekce; ilustrace využitelné při přípravě lekce apod.

Za základní formu zkoušky považujeme především **samostatný** strukturovaný spisovný **projev**, prokazující základní orientaci v tématu, schopnost formulovat a reflektovat různá hlediska či problémy, vysvětlit používané pojmy, navrhnout zúžení na některé z dílčích témat. Při standardním průběhu by měl zkoušející tento projev zhodnotit, zkorigovat, položit doplňující otázky vhodné pro případnou další rozpravu.

3. Oborová část

Oborová otázka vychází z vylosovaného výchozího uměleckého textu. Ten byste měli vhodně interpretovat s využitím Vašich znalostí z literární teorie a literární historie.

Komentář by měl **ZAPRVÉ** obsahovat stručné literárně-historické zařazení, případně žánrovou charakteristiku (například u literatury pro děti a mládež); charakteristika

uměleckého směru a jeho metody – vztah k soudobé skutečnosti; pozice díla v kontextu autorovy tvorby ad.

ZADRUHÉ byste měli svou pozornost věnovat přímo textové ukázce a snažit se vystihnout a okomentovat (dle charakteru ukázky), na co se úryvek konkrétně zaměřuje, resp. jaká rovina textové výstavby je v ukázce nejzásadněji aktualizována – např. význam stylové roviny textu, typu vypravěče, typu protagonisty a dalších postav (lze vztáhnout k motivům a tématům díla i porovnat s jinými postavami napříč tvorbou autora či příslušníky téhož směru/téže generace). Volba ukázky může být zaměřena např. na postavu, jazyk, časoprostor, typ vypravěče a způsob vyprávění atd. V konečném důsledku byste měli vyhodnotit, jaké nosné myšlenky/témata kupř. postava zosobňuje a promyslet, jak by se toho dalo ve výuce nejvhodněji využít – je na Vás, abyste výše uvedené vyhodnotili a postoupili k dalšímu kroku, tj. k didaktické aplikaci dosavadních poznatků.

4. Didaktická část

Didaktická část státní zkoušky vychází z odborné analýzy a interpretace uměleckého textu a z formulace jeho didaktického potenciálu (viz bod 3). Zde prokazujete svou dovednost vést žáky k uvažování o významech a smyslu literárních děl, k rozvoji čtenářství, k hlubokému a fundovanému uvažování o (literárním) umění a textu a o budování jeho významu při četbě, a to vhodnou volbou metod a forem výuky s ohledem na stanovené cíle a didaktický potenciál textu.

Požadavky na Váš výkon u státní zkoušky z didaktiky literatury jsou stejné jako požadavky kladené na Vás při přípravě výukových lekcí, které jste si vytvářeli k zápočtu a zkoušce v kurzech *Integrovaná didaktika českého jazyka a literatury* a *Didaktika literatury* v rámci svého navazujícího magisterského studia. Níže jsou kvalitativní kritéria stručně shrnuta.

Očekáváme, že vytvoříte ucelený návrh vyučovací hodiny, a to:

- promyslíte, pro jaký ročník by byl text vhodný;
- stanovíte návrh cíle/ů¹,
- cíle budete konkretizovat důkazy o (na)učení,
- zvolíte vhodné metody, formy a způsoby práce s textem (předpokládáme obeznámenost s různými formami zápisu o přečteném, činnostmi a postupy vedoucími k práci s textem a odpovídající konkrétním cílům, rozvíjející čtenářské a interpretační dovednosti).

Předpokládá se znalost učiva a výstupů formulovaných RVP včetně klíčových kompetencí a schopnost jejich konkretizace. U kognitivních cílů je potřeba užívat specifická, aktivní slovesa. Kognitivní cíle by měly odpovídat náročnosti podle revidované Bloomovy taxonomie. Vítány jsou i cíle afektivní a postojoyé, konkrétní kompetence a gramotnosti; interpretační kompetence; kritické myšlení; čtenářská gramotnost; emocionální gramotnost, morální gramotnost atd. Cíle zaměřené na žánrovou charakteristiku, na analýzu textu (určitou jeho rovinu, např. naratologickou kategorii vypravěče apod.) atd.

¹ Formulujete relevantní cíle pro žáka – podstatné je, aby alespoň jeden cíl byl specificky literárněvýchovný (např. abyste text jen „nepoužili“ pro demonstraci obecného tématu, nicméně i cíle průřezové a integrující jsou vítány).

Předpokládá se znalost jednotlivých složek čtenářské gramotnosti a čtenářských strategií. Velmi vítány jsou metody a postupy RWCT rozvíjející kritické myšlení, ale také metody zaměřené na tvorbu, využití různých grafických organizérů apod. (každá metoda má své cíle a je vhodná do určité fáze učení podle třífázového modelu učení E-U-R).

Stručné shrnující připomenutí kritérií k lekci

1. Plán obsahuje základní údaje o jednotce: ročník, téma, na jakou předešlou látku navazuje nebo zda je to nové téma (východiska).
2. Plán má jasnou strukturu, fáze učení dle třífázového modelu učení E-U-R (fáze před čtením, při čtení, po čtení) jsou zřetelné.
3. Volba činností pro jednotlivé fáze umožňuje, aby v hlavách žáků probíhaly procesy respektující přirozené učení (evokace – fáze před čtením plní skutečně funkce evokace atd.), všechny plánované činnosti přispívají k naplnění cílů jednotky.
4. U jednotlivých činností autor zvolí pro dosažení cíle vhodnou organizační formu (práce ve dvojicích, skupinová práce apod.).
5. Cíle jednotky jsou formulovány pro žáky (říkají, co žáci budou znát a umět dělat na konci jednotky, obsahují, co nejpřesnější pojmenování očekávaných nových znalostí i dovedností, postojů, kompetencí).
6. Cíle jednotky jsou formulovány jako dosažitelné v daném čase a dotýkají se více úrovní kognitivní náročnosti (viz revidovaná Bloomova taxonomie a aktivní slovesa, event. Nová taxonomie vzdělávacích cílů).
7. Je zřejmé, z čeho a jak učitel/ anebo žáci poznají, nakolik dosáhli stanovených cílů – plán obsahuje tzv. důkaz o (na)učení.
8. Plán obsahuje nosnou/velkou myšlenku.

5. Požadavky na seznam četby ke státní magisterské zkoušce

Seznam četby je **povinnou součástí** státní zkoušky. Očekáváme, že student bude obeznámen s celým dílem, z něhož jsou úryvky čerpány. Tato díla mohou být součástí předloženého seznamu četby.

Kvalita seznamu četby a dovednost vést o něm diskusi je součástí hodnocení. Seznamem četby student dokládá jednak splnění požadavků četby, jednak svůj vlastní čtenářský postoj a čtenářské preference.

Student sestaví seznam na základě následujících *závazných zásad*:

Rozsah

Seznam četby by měl pokrývat široké spektrum literárních děl. Měl by reprezentovat různé žánry, období, směry, které uchazeč dokáže kultivovaně charakterizovat a využívat v argumentaci.

Měl by obsahovat:

- min. 80 (celkem) českých a světových literárních děl napříč literární historií;
- min. 10 titulů z literatury pro děti a mládež;
- min. 20 titulů z odborné literatury.

Obsah

- V seznamu četby nesmí chybět **kanonická díla české literatury**. Řada kanonických děl je probírána na přednáškách a seminářích, semináře ani přednášky však nemohou dosáhnout úplnosti. Předpokládá se proto, že student v průběhu studia četl i nad rámec povinné četby a že seznam bude jeho individuální zájem odrážet.
- U **klíčových autorů české literatury** (Neruda, Vrchlický, Čapek, Holan, Nezval, ...) by mělo být uvedeno **více literárních děl**, zvláště pokud procházeli více literárními směry/skupinami/obdobími atp. U klíčových autorů rozhodně nestačí uvádět jen jedno dílo marginálního významu.
- Literatura pro děti a mládež a světová literatura by měla být uvedena jako samostatný oddíl.
- Seznam četby musí obsahovat **odbornou sekundární literaturu** (oborovou i didaktickou). Do odborné literatury student zahrne:
 - monografie,
 - odborné (nikoli populární a obecné) publikace
 - jednotlivé články a studie.
 - POZOR!: Součástí seznamu odborné literatury nemohou být publikace přehledového, slovníkového typu – tj. nikoliv slovníky, encyklopedie, lexikony.

Struktura a forma

- Seznam četby musí být **strukturován**, a to po jednotlivých obdobích, na následující oddíly:
 - starší česká literatura,
 - 19. století,
 - 20. století I,
 - 20. století II,
 - současná česká literatura,
 - literatura pro děti a mládež,
 - světová literatura.

V rámci těchto úseků musí být rovněž rozčleněn na prózu a poezii.

- Seznam četby by měl být **proporční**. Měl by tedy pokrývat všechna období, literární druhy a žánry.
- Seznam četby musí obsahovat bibliografické údaje (autor, název díla, nakladatel, místo, rok prvního vydání a rok vydání, z něhož jste čerpali).

6. Závěrem

Pokud byste potřebovali cokoliv konzultovat, jsme Vám všichni na Katedře české literatury k dispozici.

Přejeme Vám mnoho sil, trpělivosti a nápadů při přípravě na státní zkoušku.

Lukáš Neumann, Veronika Laufková, Eva Blinková Pelánová, Filip Komberec, Jiří Smrčka,
Tomáš Kubíček a Klára Soukupová

Katedra české literatury, září 2023

Výchozí texty

Číslo textu	Titul
1.	J. V. Sládek: Do dáli, do daleka (in Sluncem a stínem)
2.	J. Keats: Óda na slavíka (in Když mraky září)
3.	J. Čep: Cesta na jitřní
4.	J. Hašek: Osudy dobrého vojáka Švejka za světové války
5.	J. Neruda: Jak si nakouřil pan Vorel pěnovku (in Povídky malostranské)
6.	I. Březinová: Útěk Kryšpína N.
7.	K. Čapek: Povětroň
8.	L. Fuks: Pan Theodor Mundstock
9.	B. Hrabal: Příliš hlučná samota
10.	J. Skácel: Modlitba (in Metličky)
11.	M. Kundera: Žert
12.	K. Hlaváček: Pozdě k ránu
13.	B. Němcová: Babička
14.	V. Havel: Vyrozumění
15.	F. Hrubín: Romance pro křídlovku
16.	J. Škvorecký: Zbabělci
17.	F. Halas: Zpěv úzkosti (in Torzo naděje)
18.	L. Lowry: Dárce
19.	V. Vančura: Marketa Lazarová
20.	V. Nezval: Edison
21.	K. Toman: Září (in Měsíce)
22.	V. Matocha: Prašina
23.	N. V. Gogol: Revizor
24.	K. J. Erben: Svatební košile (in Kytice)
25.	K. H. Mácha: Máj
26.	M. Haddon: Podivný případ se psem
27.	F. Kafka: V kárném táboře (in Povídky I: Proměna a jiné texty vydané za života)
28.	J. Racine: Faidra
29.	J. Seifert: Zima (in Chlapec a hvězdy); J. Orten: Bílý obraz (in Cesta k mrazu)
30.	V. Holan: Terežka Planetová / Fantómy (in Asklépiovi kohouta)
31.	J. Voskovec – J. Werich: Caesar
32.	S. Tan: Spodní proud (in Příběhy z konce předměstí)
33.	S. Silverstein: ACE (in Jen jestli si nevymejšíš)
34.	J. Thurber: Mol Šatovec a můra Lunoletka (in Filozof a ústřice)
35.	F. M. Dostojevskij: Zločin a trest
36.	J. W. Goethe: Faust
37.	W. Shakespeare: Hamlet
38.	M. de Cervantes: Důmyslný rytíř Don Quijote de la Mancha
39.	Dante: Peklo (in Božská komedie)
40.	M. Ajvaz: Druhé město

1

Do dáli, do daleka

Do dáli, do daleka
mne dnes to volá zas –
tam někdo na mne čeká
tak dlouhý, dlouhý čas.

Kdys v noci v širém moři,
jak měsíc v něm se lesk,
já zřel dvě tmavé oči
a slyšel tichý stesk.

Pojď k nám! – to šumí z moře;
já řekl: Ještě ne –
a jako přízrak zniklo
to v hloubi bezedné.

Má loď, ta jela dále,
já šťastně přistal v břeh,
já zapomněl těch očí
ve mnohých, blahých dnech...

– Dnes, jako v moři, blýská
se mhou měsíční jas –
a z daleka to stýská
a volá mne to zas.

(J. V. Sládek: *Sluncem a stínem*, 1887)

2

Svírá se srdce, mdloba doléhá
bolestně na smysly stopené ve snu,
jak pil bych laudanum či bolehlav
a potom zmalátněný k Léthé klesnul:
tvé štěstí závidět ti neumím,
jen šťastný jsem, když tebe uslyším,
má ptačí dryádo, která se skrýváš
hluboko v noční stín
a z houštin bukových tam do tišin
svou letní píseň z plna hrdla zpíváš.

[...]

Je tichá noc, naslouchám do dáli –
kolikrát smrti nekonečný spánek
mé verše s lačnou touhou vzývaly,
kolikrát dech jsem chtěl dát v čistý vánek,
než dnes jak nikdy strašně pokouší
mne touha přestat žít a umřít tiše
ted' v půlnoci, když zpěv ti z duše stéká
s takovou rozkoší!

Dál zpíval bys, jen bych neuslyšel,
jak nade mnou zní tvoje requiescat.

Od nepaměti zpíváš do nocí,
hladové doby nesvedly tě zdrtit,
i císař slýchal tě i otroci,
ty, ptáku života, jenž neznáš smrti,
v cizině hlas tvůj zněl nešťastné Rút,
když o žních klasy posbírala v hoři,
a tentýž hlas zas věčnou touhu vzbouzel
v těch, kteří, v srdci rmut,
hleděli do vln zákázonosných moří,
v zem ztracenou, v zem pohádek a kouzel.

V zem ztracenou! Jak zvonem zaznívá
to slovo, budící mne z klamných štěstí;
bud' sbohem, fantase šálivá,
ty krásný elfe, jenž jsi mě chtěl svésti,
bud' sbohem! Nářek tvůj se rozplývá,
jak prcháš přes potok a louky v dál,
přes blízkou stráň – a už tě slyšet není:
pro mne jsi dozpíval.
Je ticho. Nevím – bděl jsem? Či jsem spal?
Byla to skutečnost? Či bdělé snění?

(John Keats: *Óda na slavíka*, 1819)

3

TMA TÉ NOCI byla podivně živá, prostoupená prýštěním tajemného světla. Byla tichá jako po nějakém otřesu, proniklá blažeností záhadné spoluviny. Jasnost andělských křídel našeho dětství v ní zanechala nehasnoucí stopy.

Krajina byla protkána neviditelnými drahami, po kterých se pohybovaly tmavé postavy, sotva hustší nežli okolní vzduch. Nechávaly za sebou zachumlané a spící dědiny a putovaly takřka nezvučně po umrzlých cestách, bělajících se v slabém odrazu hvězd, k onomu místu, které bylo středem této noci.

Cyril Nedoma šel vedle své matky po cestě svých dětských let, po úzké silnici mezi holými stromy, spojující Přísenice s vesnicí, v níž byl farní kostel. Vpravo vlevo ležela ve tmě pole pokrytá sněhovým popraškem, stále táž v střídání ročních dob, přecházející s otce na syna, z pokolení na pokolení. Ležela tiše v mrazu a ve tmě, černá a holá, ačkoli se na tomhle místě z jara vlnilo obilí s hnízdem skřivánčím, ačkoli kousek dál našli jednou v žitě mrtvého tuláka (pochovali ho potom beze jména), ačkoli tam a tam (kolik je tomu let?) přepadly Stázku Roubalovou při sečení porodní bolesti, a pochovali je potom oba, matku i s dítětem... Pole ležela mlčky ve tmě, dnes jako loni a jako předloni, jako před desíti i před sto lety. Kolikrát už byla přeorána, kolik šlépějí, kolik slz a kolik kleteb, kolik tajných hříchů bylo zahrnuto do jejich brázd! Jaká síť osudů záhadně spletených zatahuje tento kraj, kolik tváří, mužských i ženských, mladých i starých, kolik rukou, které hnětly tuto hlínu, které ji tiskly k srdci!

Cyril Nedoma slyší zvuky svých kroků i kroků matčiných, a zdálky (daleké? nedaleké?) k němu zaznívají tytéž kroky, jenže o dvacet let mladší, kroky dítěte a mladé ženy; a ty zvuky jsou tak známé, tak skutečné, kdežto dnešní chůze je tak nepravděpodobná, tak neuvěřitelná! Jak se to stalo? Kdy uplynulo těch dvacet let, které učinily z dítěte muže a z mladé ženy málem stařenu?

Je v lidském životě jistá mez, která rozděluje věk raného mládí, věk hledící kupředu, nepočítající dny, věk nadějí a očekávání, věk neodpovědný a prozatímní, věk, kdy se ustavičně těšíme, že nás čeká v budoucnosti něco rozhodujícího, slavného a krásného, a věk první zralosti. Mládí je přes svou sirobu, přes své smutky věkem bezstarostným, žijícím pod přístřeším minulosti, avšak najednou přijde chvíle (nevíme nikdy přesně, kdy vlastně nastala) chvíle, kdy si uvědomíme, že stojíme sami tváří v tvář skutečnosti, že musíme vzít břímě svého života na svá vlastní bedra, že se už nemáme na koho vymlouvat, proti komu se bouřit, a nic slavného a krásného že už nás bezpochyby nepotká. Co jsme promeškali, zkazili a pošpinili, to zůstává promeškáno, zkaženo a pošpiněno. Jizvy, které jsme si utržili, ponese s sebou až do hrobu, až na věčnost.

(Jan Čep: *Cesta na jitřní*, 1930)

4

Strážmistr zatím přepisoval svůj raport, který v noci doplňoval kaňkami, které rozlízal i s rukopisem, jako by na papíře byla marmeláda.

Nyní to úplně přepracoval a vzpomněl si, že se neoptal ještě na jednu věc. Dal si tedy zavolat Švejka a otázal se ho: „Umíte fotografovat?“

„Umím.“

„A proč nenosíte s sebou aparát?“

„Poněvadž žádnéj nemám,“ zněla upřímná a jasná odpověď.

„A kdybyste ho měl, tak byste fotografoval?“ otázal se strážmistr.

„Kdyby, to jsou chyby,“ prostodušně odvětil Švejk a klidně snesl tázavý výraz v obličejí strážmistrově, kterému tak právě zas rozbolela hlava, že si nemohl vymyslet žádnou jinou otázku než tuto: „Je to těžké, fotografovat nádraží?“

„Lehčí než něco jiného,“ odpověděl Švejk, „poněvadž se to nehejbá a pořád to nádraží stojí na jednom místě a člověk mu nemusí říkat, aby se tvářilo příjemně.“

Strážmistr mohl tedy svůj raport doplnit: „Zu dem Bericht No 2172, melde ich...“

A strážmistr se rozepsal: „Mezi jiným při mém křížovém výslechu udal, že umí fotografovat, a to nejraději nádraží. Aparát fotografický sice u něho nalezen nebyl, ale jest domněnka, že ho někde skrývá, a proto s sebou nenosí, aby odvrátil od sebe pozornost, čemuž nasvědčuje i jeho vlastní doznání, že by fotografoval, kdyby měl aparát u sebe.“

Strážmistr, maje těžkou hlavu po včerejšku, se stále více a více zapléтал do své zprávy o fotografování a psal dál: „Jisto je, že dle jeho vlastního doznání jediné to, že nemá aparát fotografický s sebou, zabránilo tomu, aby nefotografoval nádražní budovy a vůbec místa strategické důležitosti, a jest nesporné, že by byl tak učinil, kdyby byl měl dotýčný fotografický přístroj, který ukryl, při sobě. Jedině té okolnosti, že nebyl fotografický aparát při ruce, lze děkovati tomu, že u něho nebyly nalezeny žádné fotografie.“

„To stačí,“ řekl k závodčímu, „tak vidějí, takhle se píšou berichity. Tam musí být všechno. Výslech, panečku, to není jen tak něco jednoduchého, a hlavní věcí je sestavit to pěkné do berichtu, aby tam nahoře na to čuměli jako jeleni. Přivedou sem toho našeho, ať to s ním skoncujeme. Tak vás nyní odvede pan závodčí,“ pronesl vážně k Švejkovi, „do Písku na bezirksgendarmeriekommando. Podle předpisu máte dostat želízka. Poněvadž však myslím, že jste slušný člověk, tak vám ty želízka nedáme. Jsem přesvědčen, že ani po cestě nebudete dělat pokus útěku.“

Strážmistr, zřetelně pohnut pohledem na dobrodušnou Švejkovu tvář, dodal: „A nevzpomínejte na mne ve zlém. Vezmou ho, pane závodčí, tady mají bericht.“

(Jaroslav Hašek: *Osudy dobrého vojáka Švejka za světové války*, 1921)

5

Ale on pan Vorel byl nejen člověk naprosto cizí, nýbrž zřídil si krupařský krám v domě U zeleného anděla, kde předtím přece jaktěživ nebyl krám žádný, a dal kvůli tomu také prolomit zeď přízemního bytu ven do ulice! Tam bývalo vždy jen obloukové okno a u toho sedala od rána do večera paní Staňková před modlitební knihou se zeleným stínidlem na očích, a každý, kdo šel kolem, mohl ji vidět. Staříčkou vdovu odvezli před čtvrt rokem do Košíř a teď – nač jen ten krám! Krupař v Ostruhové ulici byl již jeden, arci až zcela dole, ale nač druhého? Tenkrát měli lidé ještě peníze a kupovali si většinou zásoby přímo z mlýna. Snad si myslil pan Vorel: „Však ono to půjde!“ Snad si také myslil samolibě, že je mladý, pěkný chlapík, kulatých tváří, snivě modrých očí, štíhlý jako panna a k tomu svobodný, kuchařičky že tedy přijdou. Ale to jsou samé divné věci.

Bylo tomu právě také tak asi čtvrt roku, co se pan Vorel byl přistěhoval do Ostruhové ulice; přicházel odněkud z venkova. Nevěděli o něm ničeho, než že je synem mlynáře; snad by jim byl sám pověděl víc, a to ochotně, ale neptali se ho. Jevili naproti němu veškerou pýchu domorodců, byl jim cizí. Večer sedal v Žlutém domku při džbánku piva, na rohu stolku vedle kamen sám a sám. Ostatní sobě ho ani nevšimli, ledaže kývli hlavou, když pozdravil. /.../ Ba ani včera si ho nikdo nevšimnul a byla tu přec tak srdečná slavnost! Slavil pan Jarmárka, poštovní úředník, stříbrnou svou svatbu. On byl sice pan Jarmárka posud jen starým mládencem, ale zrovna dne 18. února bylo tomu pětmečítma let, co by se byl bezmála oženil. Nevěsta mu zemřela den před svatbou, pan Jarmárka víc už pak na žádnou ženitbu nemyslel, zůstal své nevěstě věren a mínil to včera s tou stříbrnou svatbou zcela doopravdy. Také ostatní sousedé, samí dobří lidé, neviděli v tom pranic zvláštního, a když pak na konec obyčejné denní pitky vyndal pan Jarmárka tři láhve mělnického, připíjeli si upřímně.

(Jan Neruda: *Jak si pan Vorel nakouřil pěnovku z Povídek malostranských*, 1878)

6

Silně nedoslýchavý, sociálně slabý Kryšpín, vychovávaný pouze babičkou („baminka“), je ve škole šikanován, včetně toho, že mu tyrani ničí drahá sluchadla („brouky“).

„Hele, Špína jde!“

Ani se nemusel otáčet, aby věděl, že je to Denis.

„Jdeš se vykoupat, Špindíro? Tak to abychom šli domů, protože až vlezeš do bazénu, bude voda rázem kontaminovaná.“

Nová salva smíchu.

Dělal, že neslyší, pokračoval k šatnám. Pronajme si skříňku, kam si uloží věci. Oblečení, mobil, peněženku, klíče, a hlavně brouky, pečlivě schované do krabičky. Brouci se v žádném případě nesmí namočit. Ani navlhnout. To je první příkázání Kryšpínova soukromého desatera. Teprve na druhém místě jsou záložní baterky a pak i jiné věci. Ale voda, voda k broukům prostě nesmí.

Zrovna přecházel po travnaté cestičce pár kroků od bazénu, když ho popadly něčí ruce. Marián, Srpen, Denis.

„Co je?“ vyjekl a snažil se klukům vykroutit.

„Co by? Dáme hobla?“ říčel Srpen rozjívěně.

„Kluci, neblbněte! Prosím vás. Musím si nejdřív vyndat brouky...tedy sluchadla.“

„Hele, on nás prosí,“ šklebil se Srpen.

„Nepros,“ pronesl Marián potměšile. „Nejvyšší čas naučit ty tvý brouky plavat.“

„To nejde! To nesmíte!“

„Ale smíme,“ pořvával Denis. „Třeba budou brouci rádi. Určitě ještě nikdy nezkoušeli, jaký to je, poslouchat zvuky pod vodou. Takový to bubláni a šplouchání a cákání, víš?“

„Dost řečí!“ zavelel Marián, „Na tři ho pustíme.“

(...) V uších mu malou chvíli brnělo, jak zkratované přístroje dodělávaly, a pak se kolem rozlilo ticho. Brouci umřeli. (...)

Jako zpráskaný pes pak doma bamince s kvílícím pláčem líčil, že na koupališti běžel moc blízko bazénu, o něco zakopl a spadl do vody. V oblečení, s mobilem v kapse a s broukama v uších.

Baminka tenkrát plakala s ním. Měla strach, jak to bude s Kryšpínem dál. Brouky už měl pár let, takže mu pan doktor Langer napsal poukaz na nové, mnohem, mnohem lepší. Ale baminka tehdy musela vybrat z účtu většinu úspor, aby byla schopná za brouky složit doplatek, protože od zdravotní pojišťovny na ně dostali jen část peněz.

(Ivona Březinová: *Útěk Kryšpína N.*, 2014)

7

Trvalo to hodně dlouho, než se chirurg vrátil. Konečně přišel, byl roztržitý a bručel: „A, vy jste ještě tady.“

Jasnovidec se díval kamsi do prázdna, kam mířil jeho melancholický nos. „Těžký otřes mozku,“ povídal. „Patrně vnitřní zranění. Fraktura dolní čelisti a lebeční spodiny. Na tváři a na ruku popáleniny druhého a třetího stupně. Fractura claviculae⁴.“

„Správně,“ řekl chirurg zamýšlen. „Je to s ním špatné. A jak vy to, prosím vás, víte?“

„Vy jste na to právě myslel,“ děl jasnovidec, jako by se omlouval.

Básník se zamračil. Jdi do pa'ous, kouzelníku, snad si nemyslíš, že mne omráčíš? A kdybys četl slovo za slovem, co si kdo myslí, nečekej, že ti uvěřím.

„A kdo to vlastně je?“ ptal se, aby byla řeč o něčem jiném.

„Kdopak ví,“ brumlal doktor. „Jeho papíry shořely. Našli mu v kapse nějaké francouzské, anglické a americké mince. A holandské dubbeltje. Snad letěl přes Rotterdam, ale to letadlo nebylo pravidelná linka.“

„On vám neřekl nic?“

Chirurg zavrtěl hlavou. „Kdepak. Hluboké bezvědomí. Divil bych se, kdyby vůbec ještě něco řekl.“

Bylo tíživé ticho. Jasnovidec vstal a plandal se ke dveřím. „Zavřená kniha, co?“

Básník za ním mračně pohlížel, až zmizel na chodbě. „Doktore, myslel jste si opravdu to, co on povídal?“

„Co? ovšem. To byl nález, který jsem předtím diktoval. Já to nemám rád, tohle čtení myšlenek. Z lékařského hlediska,“ řekl prakticky, „je to indiskrece.“ Tím, zdálo se, byl s věcí hotov.

„Ale vždyť je to humbuk,“ vyjel básník podrážděně. „Nikdo nemůže vědět, co si druhý člověk myslí! Do jisté míry se to dá vysoudit rozumem – Když jste přišel, věděl jsem hned, že myslíte... na toho člověka, který spadl z nebe. Viděl jsem, že máte starosti, že si něčím nejste jist, že je to krajně vážné. A řekl jsem si, počkat, to může být vnitřní zranění.“

⁴ *Fractura claviculae (lat.) – zlomenina klíční kosti. Pozn. red.*

8

Je neděle, pozdní červnový večer, téměř noc. Slabě prší.

V rádiu hrají intermezzo, snad ze Sedláka kavalíra, snad z Komediantů, snad z některé jiné opery. Ne intermezzo to není. Je to předehra k Verdiho Síle osudu. Pan Theodor Mundstock neslyší předehru k Síle osudu, protože rádio dávno nemá.

Sedí ve svém pokojíku při světle spravené lampy, v jejímž stínidle se vlní klidné nedozírné moře, na němž pluje plachetnice Kryštofa Kolumba, a dojídá v tichosti kousek posoleného chleba. Chce se právě napít melty, když někdo zazvoní. Pan Mundstock postaví hrneček na stůl, vstane a jde otevřít. Rychle a klidně, ačkoli ví podle zvonění, že přichází kdosi cizí, komu paní správcová otevřela dům. Rozsvítí v předsínce žárovku, pověšenou na zdi, a hlavou mu bleskne jediná myšlenka. Všichni, které znal, všichni do jednoho již jeli. Snad ani jediný z nich nezůstal. Ani Šternovi, kromě nejmladšího... Ne, není možné, aby na něho nedošlo. Není možné, aby tu zůstal sám, opuštěn, ponechán osudu. Musí to být posel.

Pan Mundstock otevře dveře. Za dveřmi stojí člověk.

Ačkoliv je na chodbě tma a proniká tam jen proužek nažloutlého světla z předsíňky, pan Mundstock vidí dobře. Za dveřmi stojí asi třiadvacetiletý mladík se zelenou zmačkanou kravatou, s bledou tváří. Na prsou se mu vyjímá velká žlutá šesticípá hvězda. Pan Mundstock si všimne obálky, kterou mladík svírá v ruce. Mlčky kývne a nastaví dlaň. Rozevře obálku a čte.

Do padesáti kilogramů, shromaždiště – Veletržní palác, odjezd transportem.

Pan Mundstock pohlédne na mladíka a usměje se.

To se usmívá starší, mírně prošedivělý pán, který má třiadvacet let už dávno za sebou, který má za sebou téměř celý život; úsměv vlídný, dobrotivý, vyrovnaný, úsměv, jímž prochází nekonečná, bezmezná shovívavost a sotva znatelný nádech jakéhosi tichého, doznívajícího smutku...

Mladík zděšeně otevře ústa a nevzmůže se na slovo. Roznáší předvolánky po domech už rok. Ale s tímhle se dosud neseťkal. Zdá se mu, že ta hlava naproti němu září. Ale je to jen silueta, za kterou svítí ubohá žárovka z předsíňky... Obrátí se a uteče.

Je neděle, pozdní červnový večer, téměř noc, a v rádiích doznívá předehra k Síle osudu, kterou pan Theodor Mundstock neslyší. Na stanici o milimetr dál právě začínají první takty jedné Beethovenovy symfonie. Neví které, neslyší ani tu.

Na stínidle lampy klidně pluje Kolumbova plachetnice, stále blíž k svému cíli.

(Ladislav Fuks: *Pan Theodor Mundstock*, 1963)

9

J. W. Goethe:

Jedině slunce má právo na své skvrny.

Třicet pět let pracuji ve starém papíře a to je moje love story. Třicet pět let lisuji starý papír a knihy, třicet pět let se umazávám literami, takže se podobám naučným slovníkům, kterých jsem za tu dobu vylisoval jistě třicet metrů, jsem džbán plný živé a mrtvé vody, stačí se maličko naklonit a tečou ze mne samé pěkné myšlenky, jsem proti své vůli vzdělán, a tak vlastně nevím, které myšlenky jsou moje a ze mne a které jsem vyčetl, tak za těch třicet pět let jsem se propojil sám se sebou a světem okolo mne, protože já když čtu, tak vlastně nečtu, já si naberu do zobáčku krásnou větu a cucám ji jako bonbón, jako bych popíjel skleničku likéru tak dlouhou, až ta myšlenka se ve mně rozplývá tak jako alkohol, tak dlouho se do mne vstřebává, až je nejen v mém mozku a srdci, ale hrká mými žilami až do kořínků cév. Tak za jediný měsíc průměrně slisuji dvacet metrů knížek, ale abych našel sílu k té mé bohumilé práci, tak za těch třicet pět let jsem vypil tolik piva, že by z toho ležáku byl padesátimetrový plavecký bazén, sady sádek na vánoční kapry. Tak jsem proti své vůli zmoudřel a teď zjistím, že můj mozek jsou hydraulickým lisem spresované myšlenky, balíky nápadů, Popelčin oříšek je moje hlava, které vyhořely vlasy, a já vím, jak ještě krásnější musely být časy, kdy všechno myšlení bylo zapsáno jen v lidské paměti, tenkrát, kdyby někdo chtěl slisovat knihy, musel by presovat lidské hlavy, ale i to by nebylo nic platné, protože ty pravé myšlenky přicházejí zvenčí, jsou vedle člověka jako v nudle v bandasce, takže Koniášové celého světa marně pálejí knihy, a zdali ty knihy zaznamenaly něco, co platí, je slyšet jen tichý smích spálených knih, protože pořádná knížka vždycky ukazuje jinam a ven.

(Bohumil Hrabal: *Příliš hlučná samota*, 1976)

10

Modlitba

Studánku dej mi blízko u lesa
A nehlubokou Jenom na dlaň vody
A do ní žabku která vodu čistí

Na podzim povybírám napadané listí
V zimě se budu starat aby nezamrzla
A v srpnu zavedu tam lidi žíznivé

A to je všechno Snad je v moci tvé
Udělat pro mne malý důlek vody
Ve kterém by se odrážela nebesa

(Jan Skácel: *Metličky*, 1968)

11

Pak řekl: „To byl dopis komunisty, psaný ve stínu šibenice. Přečtu vám teď jiný dopis.“ A přečetl tři krátké, směšné, hrozné věty z mé pohlednice. Potom se odmlčel, všichni se odmlčeli a já jsem věděl, že jsem ztracen. Ticho trvalo dlouho a Zemánek, ten vynikající režisér, je úmyslně nepřerušoval a teprve po chvíli mne vyzval, abych se vyjádřil. Věděl jsem, že už nic nemohu zachránit; když má obrana tak málo působila jindy, jak by mohla působit dnes, kdy Zemánek postavil mé věty pod absolutní míru Fučíkových muk? Ovšem nemohl jsem nic jiného dělat než vstát a mluvit. Vyložil jsem znovu, že věty měly být pouhý žert, avšak odsoudil jsem nemístnost a hrubost takového žertu a mluvil jsme o svém individualismu, intelektuáliství, o své odtrženosti od lidu, našel jsem v sobě dokonce i samolibost, skepsi, cynismus a jen jsem se zapřísahal, že při tom všem jsem straně oddán a nejsem její nepřítel. Pak byla diskuze a soudruzi usvědčovali mé stanovisko z rozpornosti; ptali se mne, jak může být straně oddán člověk, který sám přiznává, že je cynik; jedna kolegyně mi připomněla některé mé obscénní výroky a ptala se mne, zda tak může mluvit komunista; jiní pronášeli abstraktní úvahy o maloměšťáctví a dosazovali mne do nich jako konkrétní doklad; všeobecně tvrdili, že má sebekritika byla plytká a neupřímná. Potom se mne zeptala soudružka s copem, která seděla za stolem vedle Zemánka: „Co myslíš, co by asi řekli na tyhle výroky ti soudruzi, které mučili na gestapu a kteří se nedožili?“ (Vzpomněl jsem si na tatínka a uvědomil jsem si, že všichni se tváří, jako by o jeho smrti nevěděli.) Mlčel jsem. Opakovala otázku. Nutila mne, abych odpověděl. Řekl jsem: „Nevím.“ „Přemýšlej trochu,“ naléhala, „možná, že na to přijdeš.“ Chtěla, abych vyslovil imaginárními ústy mrtvých soudruhů přísný soud nad sebou, ale mne najednou zalila vlna vzteku, vzteku docela nepředvídaného a neočekávaného, a já jsem se vzepřel mnohatýdennímu sebekritickému utvrzování a řekl jsem: „Ti stáli mezi životem a smrtí. Ti určitě nebyli malicherní. Kdyby četli mou pohlednici, možná by se jí i zasmáli.“

(Milan Kundera: *Žert*, 1967)

12

Bylo pozdě k ránu... Šel jsem příliš unaven polibky, jež se snesly na mne poprvé v životě jako prudká silice jarního deště. Měsíc ohlašoval bledou září zašlého zlata za řekou svůj brzký východ, a celá krajina, neurčitá, bez kontur, plující v sinavém a bázlivém světle, zdála se po celou noc již od časného večera očekávati prvých paprsků jeho. Bylo takové zvláštní, napnuté ticho, rušené jenom táhlými a hlubokými zvuky trompet daleké vesnické nedělní hudby, která již asi dohrávala... Měsíc vyšel omrzele, zarudlý; bledl a počal se chvěti na řece; vše zdálo se klekati k společné modlitbě... A všecka ta nedospalost, touha, jemná mdloba a závrať rozlila mi v duši takovou zvláštní, delikátní a vzácnou náladu. Bylo to tak něco pro nejhlubší tóny lesního rohu, pro nejhlubší tremola skleněných fléten, pro zádumčivé solo zděděné violy (a ještě ztlumené kostěnou přídusku)... Vlažný melisový odvar, nahořklá vůně feniklového oleje, tlačného do staré antiky, řezané ze zeleného egyptského dioritu žensky jemnou a neznámou aristokratickou dlaní – dlaní, postříkanou dříve silným aroma karmínového laku... Třel jsem nejdelikátnější nuance barev, vodil svou ruku k nejsubtilnějším tahům, zkoušel harmonie nejhlubších mollových akordů a komponoval v nejnebezpečnějších klíčích a předznamenáních, než jsem přikročil k realizaci svých vizí. Chytiti vše sublimné, tajemné, anaemické a bázlivé v delikátní mystifikaci, v ironii a v hřejivou intimitu – rozšlehnout v několika příbuzných duších krátkou modlitbou maga tu vzácnou a tajemnou náladu, zakletou ve dvě slova: pozdě k ránu – tj. má domaina, má raison d'être.

(Karel Hlaváček: *Pozdě k ránu*, 1896)

13

Josefa císaře a Marie Terezie. Když tu škatulku otevřela, a ona to vždy udělala, když ji děti žádaly, říkala: „Vidíte, milé děti, ty granáty dal mi nebožtík váš dědeček k svatbě a ten tolar dostala jsem od Josefa císaře vlastnoručně. To byl hodný pán, pánbůh mu dej věčnou slávu! No, až jednou umru, bude to vaše,“ doložila vždy, škatulku zavírajíc. – „Ale babičko, jakpak to bylo, když vám císař pán dal ten tolar, povězte nám to!“ ptala se jednou Barunka.

„Až jednou mi připomeňte, pak vám to povím,“ odpověděla jí babička.

Mimo tyto věci měla babička v přítruhlíčku dva růžence dotýkané, fábory k čepcům a mezi tím vždy nějaký pamlssek pro děti.

Dole v truhle leželo babiččino prádlo a šatstvo. A všechny ty mezulánky, fěrtochy, kabátky letní, šněrovačky i šátky ležely v nejlepším pořádku a navrchu byly dva škrobené bílé čepce, vzadu s holubičkou. V tom se děti babičce přebírat nesměly, když ale dobrou chvíli měla, zdvihla kousek po kousku říkajíc: „Vidíte, děti, tuhle kanafasku mám už padesát let, tenhle kabátek nosívala vaše prababička, tento fěrtoch je tak starý jako vaše matka, a všechno jako nové. A vy máte šaty hned zmýcené. Ale to je to, že neznáte, jak drané jsou peníze! Vidíte, tenhle hedvábný kabátek stál sto rýnských, ale tenkrát platily bankocetle,“ a tak pokračovala babička dále a děti poslouchaly tiše, jako by tomu rozuměly.

Paní Prošková chtěla sice, aby babička se převlíkala do jiného šatu, jak v dobrém úmyslu se domnívala, pohodlnějšího, ale babička nezměnila na sobě ani té nejmenší lemovky a vždy říkala: „Pánbůh by mne, starou ženu, trestat musel, kdybych se chtěla chytat světa. Pro mne takové novoty nejsou, starý můj rozum by se do toho nehodil.“ Zůstalo tedy při starém. Brzy se v domě řídilo všechno dle babiččina slova, každý ji jmenoval „babičko“, a co babička řekla a udělala, bylo dobře.

(Božena Němcová: *Babička*, 1855)

14

Čtvrtý obraz

Kancelář ředitele. Jsou tu Baláš s Kubšem a tiše čekají. Kubš drží sešit, Hana se češe. Po chvilce vběhne zadními dveřmi Gross. Jde si sednout, předstíraje lhostejnost. Chvilku je zlověstné ticho.

BALÁŠ: Tak co?

GROSS: Co by?

BALÁŠ: Hodina uplynula. Už jste dostal rozum?

GROSS: Ne.

BALÁŠ: Ale povšiml jste si, doufám, že zavádění ptydepe v našem úřadě úspěšně pokračuje? Co chcete dělat?

GROSS: Zadržet ho.

HANA: Kolego řediteli, mohu si dojít pro buráky?

BALÁŠ: Jak to chcete udělat?

GROSS: Vydám příkaz k zastavení zavádění a používání ptydepe.

BALÁŠ: To nemůžete.

GROSS: Proč?

BALÁŠ: Nevydal jste nikdy příkaz k zavádění a používání ptydepe, nemáte tedy co zastavit a zrušit.

GROSS: Tak to uděláte vy!

BALÁŠ: Já ale žádný takový příkaz nevydal! Vid', Kubši?

HANA: Kolego řediteli, mohu si dojít pro buráky?

GROSS: Jak to?

BALÁŠ: Byly to všechno jen ústní pokyny, opírající se o příslib, že je potvrdíte dodatečných příkazem.

GROSS: Nevydá tedy dodatečný příkaz!

HANA: Kolego řediteli, mohu si dojít pro buráky?

BALÁŠ: Zavádění ptydepe je v plném a bude samozřejmě pokračovat i bez toho! *(Haně)* Běžte! *(Hana se ihned přestane česat a odchází zadními dveřmi.)*

GROSS: Tak podám o celém případu zprávu nahoru!

BALÁŠ *(směje se)*: Slyšíš to, Kubši? On neví, že nahoře všichni ptydepe upřímně fandí!

GROSS: Když fandí ptydepe, proč tedy nevydají oficiální příkaz úřadům, aby ptydepe zaváděly?

BALÁŠ: Pro jistotu. Když se ptydepe osvědčí, mají vždycky ještě dost času udělat z toho svou zásluhu, když se neosvědčí, mohou se od toho distancovat a vina padne na nižší složky.

GROSS: Nezlobte se, ale nezradím přece sám sebe –

BALÁŠ: Zradíte!

GROSS: Jak toho dosáhnete?

BALÁŠ *(ukáže na Kubšův sešit)*: Vidíte tento sešit? Byl před chvilkou na váš protiprávní příkaz autentizován, ačkoliv není vůbec podchycen nákupním oddělením a je to tedy váš soukromý majetek. Víte, co to je? Zneužití úřední moci!

GROSS: Vy se neštítíte?

BALÁŠ: Kubši, štítíme se nebo ne? *(Kubš zakroučí hlavou.)* Samozřejmě, že ne! Když jde o člověka, neštítíme se ničeho!

GROSS: Vždyť jste mě k tomu podpisu sám donutil!

BALÁŠ: Jak? Nevzpomínám si –

(Václav Havel: *Vyrozumění*, 1965)

15

Dnes v noci /28. srpna 1930/

Je půlnoc kopřiv
a půlnoc kopru, který promítá
na černou oblohu své zlaté okolíky.
Sedím v okně a bdím.

Terina je všechno,
čím vždycky člověk poprvé vydechne.
A Tonce tryskají andělsky bílá stehna
z vřesů a metlic.

Jednou to začalo:
to jsi mi, tatínku, poprvé půjčil břitvu.
Tenkrát voněla síň koprovou omáčkou
a tys v dobré náladě pozoroval popel
doutníku, jak pevně drží tvar něčeho,
co už není, a od té vzrušující
podívané jsi každou chvíli vzhlédl ke mně,
já jsem ti právě navždy unikal
s mýdlem na tvářích, s očima, jež chtějí
utkvělým pohledem na prach rozbít střípek
zrcátka, spatřit mě za ním už jako muže.

Tenkrát jsi netušil, že mi třeba dáváš
dar nad mé síly, jako jsem netušil já,
že zaslechnu až za šestadvacet let
šelest popela, jenž sesypal se náhle
na žhavém konci doutníku, když mi ze rtu
vytryskla pod břitvou kapička krve
a ty ses polekal a prudce trhl rukou,
za šestadvacet let, až na jaře přijdu
k tvému čerstvému hrobu a spatřím tam

kvést jako první rostlinu zlatý kopr,
poroste zrovna z těch hlubokých míst,
kde jsou tvá ústa, a z vysokého stonku
bude se smát všem neživým uschlým věncům.

Kdybys byl řekl: „Ten dar je nad tvé síly!“,
byl bych jej stejně vymáhal, byl jsem prudký,
byl jsem nedočkavý a nebylo možno
déle se zdržet.

Sedím v okně a bdím.
Musím bdít. Z propadlé světlice vane ven
takové prázdno a takové ticho,
že mých dvacet let, dvacet zlatoploutvých ryb,
kdykoli zabloudí v ten ponurý kout, zčerná.
(...)

Dnes v noci /28. srpna 1930/

Terino, dnes večer odjelas ve voze
se záclonkami. Včera jsi mě sama
políbila na ústa. A ta jediná vložka
tvého polibku rozstříkla se po celé
obloze. Vzhlížím k hvězdám, a kdykoli
usrknu, stáhnou se všechny na mé rty.

Jsem k zbláznění živý. Už dnes je mne víc
o deset, o dvacet, třicet let do budoucna,
už dnes je mne víc o ty chvíle za tři roky,
o chvíle, jež budou patřit jen mně a tobě,
(o kolik let tys do budoucna živa,
o kolik ran a švů?), (...)

16

Ale bylo to skvělé. Byla to nejkrásnější doba našeho života. A teď byl mír a všude bude plno jazzu a barů a všeho. Zadíval jsem se na ulici a myslel jsem na to.

Myslel jsem a nejdnou se z dálky ozval divný rámus. Znělo to jako hrčení mnoha kol a přibližovalo se to. Ozvalo se nějaké švihání bičem a pak se v otvoru protitankového náspu objevili dva odřené préríjní koníci a za nimi bryčka s Rusákem na kozlíku. Rusák švihal bičem nad hlavou a zpíval, koníci pádili tryskem a kola bryčky hrčela po dláždění. Díval jsem se na Rusáka, pak se objevila druhá bryčka a pak už vyskakovaly jedna za druhou z protitankové překážky a valily se ulicí přes náměstí na západ. Všechno se naplnilo jejich hrčením a šviháním dlouhých bičů. Drkotaly jedna za druhou v pohyblivém páchnoucím procesí, v divokém úprku, s červenolícíma Rusákama, vznášejícíma se nad odřenými zadky koní, zpívajícíma rusácké písně. Lidi z chodníků na to čuměli. Bryčky se řítily šíleným letem a drobní koníci pohazovali hlavama. Jela jich nekonečná řada. Vzduch se naplnil jejich zápachem, zápachem nějaké tundry nebo tajgy, a já ho začal do sebe sát a koukal jsem se po těch ošlehaných tvářích a připadalo mi neuvěřitelné, že opravdu existují, tihle lidé, kteří nevěděli nic o jazzu a asi ani o dívkách, jen se valili s revolvry na zamaštěných zadnicích, zarostlí, s lahvema vodky v kalhotech, rozjaření, opilí, vítězní, nemyslíci na věci, na které jsem myslel já, úplně jiní než já a strašně cizí, a přece přitažliví, obdivoval jsem se jim, tak tohle byla Rudá armáda, hnala se vpřed, zaprášená, divoká bez zastavení, smradlavá, barbarská, a já na ni čuměl a nevěděl jsem, jestli tady opravdu něco nezačíná, nějaká revoluce, a jestli tohle má co dělat se mnou a s mým světem. Ale ne. Nic tu nezačínalo. Pro mě asi nic. Tohle všechno se hnalo mimo mě a já byl pro to ztracen. Věděl jsem, že je budou vítat a řečnit a že budou lidé nadšení do komunismu a já že budu loajální. Neměl jsem nic proti komunismu. Neměl jsem nic proti ničemu, dokud jsem moh hrát v jazzu na saxofon a dívat se na holky. Věděl jsem, že v těchhle lidech, co sedí na bryčkách, a v těch, co teď začnou zakládat stranu a studovat Marxe a Engelse a Lenina a to všechno, je hlad. Prahli po vědění. (...)

(Josef Škvorecký: *Zbabělci*, 1958)

17

Zpěv úzkosti

Kolikrát verši můj
kolikrát klopýtals
v bolesti lásce žalu mém
soukromém
kolikrát verši můj
kolikrát tancovals

Ted' krokem zbrojným
verši můj
pochoduj

Pěšáckým rytmem zněte slova
úzkostí šikovaná
Té úzkosti dvanácté

Zvoní zvoní zrady zvon zrady zvon
Čí ruce ho rozhoupaly
Francie sladká hrdý Albion
a my jsme je milovali

Viděl jsem slzy v očích žen
viděl jsem pěstě zaťaté
Počkejte málo málo jen
však vy nás poznáte

Ty vládce moří všemocná
to moře slzí naše je
ovoce hněvu rychle zrá
už řinčí kotva naděje

Zvoní zvoní zrady zvon
čí ruce ho rozhoupaly

Francie sladká hrdý Albion
a my jsme je milovali

Ty Francie sladká Francie
kde je tvá čapka Marianno
Sluneční štít tvůj prasklý je
a hanbou čpí tvé ano

Je noc a v krytech zákopů
tep krve země zní
za tebe světe za tu Evropu
stydí se voják poslední

Zvoní zvoní zrady zvon zrady zvon
čí ruce ho rozhoupaly
Francie sladká hrdý Albion
a my jsme je milovali

Pole naše křičí Zrada
Lesy naše hučí Hanba
Řeky naše šumí Zrada
Hory naše bouří Hanba

Ticho ted' ticho Stoupá Hlas
Ó duše lidu jak koktalas

Geni Genie země naší
na na křídlech tvých
je plno plno slzí
Geni Genie země naší
v hodinách zlých
meč tvůj at' zvoní brzy

(František Halas: *Torzo naděje*, 1938)

18

Dny ubíhaly a měnily se v týdny. Jonas se prostřednictvím vzpomínek naučil pojmenovat barvy a postupně je začínal vidět i v normálním životě (jeho život už ovšem zdaleka nebyl normální a on věděl, že už nikdy takový nebude). Ale objevovaly se a zase mizely.

Letmo zahlédl zelenou, třeba na upraveném trávníku kolem Ústředního náměstí nebo na keři nedaleko řeky. Na okamžik spatřil jasně oranžové dýně na nákladním autě, které je přivázelo ze zemědělských polí za hranicemi společenství – záblesk zářivé barvy, která se zjevila a hned zase zmizela, a dýně znovu nabraly obvyklý fádňí, nijaký odstín.

Od dárce se dozvěděl, že bude trvat ještě dlouho, než si dokáže vidění barev uchovat.

„Ale já je chci!“ vztekal se Jonas. „Není to spravedlivé, že nic nemá barvu!“

„Není to spravedlivé?“ Dárce se na Jonase zvědavě zadíval.

„Vysvětli mi, jak to myslíš.“

„No...“ Jonas se nad tím musel zamyslet. „Když je všechno stejné, nikdo nemá v ničem na vybranou. Chtěl bych se ráno probudit a sám se rozhodnout: vezmu si modrou halenu, nebo červenou?“

Podíval se na sebe, na bezbarvou látku oblečení. „Jenže ona je pořád stejná.“

Maličko se zasmál. „Já vím, že není důležité, co má člověk na sobě. Nezáleží na tom. Ale...“

„Důležitá je ta možnost volby, vid’?“ doplnil ho dárce.

Jonas přikývl. „Můj bratříček...“ začal, ale rychle se opravil. „Ne, to neříkám přesně. On ve skutečnosti není můj bratr. Ale to novodítě, co se o něj moje rodina stará... jmenuje se Gabriel.“

„Ano, já o něm vím.“

„Tak ten je právě ve věku, kdy se učí spoustu věcí. Chytá hračky, když je před ním podržíme – otec říká, že se tím učí ovládat svaly. A je ohromně roztomilý.“

Dárce přikývl.

„Ale když teď vidím barvy, totiž aspoň občas, napadlo mě, jaké by to asi bylo, podávat mu věci, které by byly jasně žluté nebo jasně červené, a on si mohl vybrat? Místo aby bylo všechno stejné.“

„Třeba by si vybral špatně.“

„Hm.“ Jonas se nad tím zamyslel. „Aha, rozumím, jak to myslíte. U hračky na výběru nezáleží. Ale později to může být doopravdy důležité, vidíte? A my se neodvažujeme nechat lidi, aby se sami rozhodovali.“

„Není to bezpečné?“ nadhodil dárce.

„Není, ani trochu,“ odpověděl Jonas bez váhání. „Co kdyby si směli sami vybrat partnera? A co kdyby se rozhodli špatně? Nebo třeba,“ mluvil dál a div se při tak absurdní myšlence nerozesmál nahlas, „co kdyby si mohli vybrat, jakou chtějí dělat práci?“

„Hrůza pomyslet, vid’?“ poznamenal dárce.

„Opravdu, hrůza.“ Jonas se zlehka zasmál. „Vůbec si to neumím představit. Lidi je opravdu potřeba chránit před špatným rozhodnutím.“

„Je to bezpečnější.“

„Ano,“ přikývl Jonas. „Mnohem bezpečnější.“

(Lois Lowry: *Dárce*, 1993)

19

„Již za chvíli budu zbaven tíhy času. Jsem věru stár.“

Dále nemá, co by řekl, a vida tepající oči svojí ženy, usměje se trošičku, aby ji povzbudil. Za ním kráčí Mikoláš. Je sláb a vratkých nohou. Ta, která jde po jeho boku, ta, která jej podpírá, je Markéta. Jeho pobodaná tvář je bledá, jeho pravice budí vzpomínku síly, pravice, která se klade na rameno ženino, aby ji úžeji přivinula. Je očarován smrtí, jež, sud'te jakkoliv, jest mír. Je očarován láskou a životem. Nikoho nevidí leč ty, kdož kráčejí touž cestou, nezaslechne hlas zástupu a nemá strach. Jeho duše je blízka jeho srdci a hvězdný prach, který jí ulpěl na křídlech, padá teď do krve a stoupá do všech žil. Toť pokora, bez níž je statečnost divá jako zuření.

Jen pokora? Toť věru málo! Což se nekaje? Což nelituje hříčů?

Ne. Byl příliš loupežníkem a býval vždy pyšný.

Za Mikolášem šly dvě dvojice bratří podpírajících se navzájem. Jejich zranění byla děsná a ženy nad nimi hořekovaly, patřivše jim tváří v tvář, a mužové vyráželi vzdechy vidouce stopy mečů. Kam se poděly štěbetalky, babice a zlé jazyky?

Není jich. Však toto divadlo je velikolepé.

Kozlík se rozloučil. Jeho hlava padá do koše a jeho týl je krvavý. Mikoláš stojí pod šibenicí a vdech naposled. Za ním jdou čtyři bratři a kat jim klade oprátku a láme vaz. Bud'te mi s Bohem.

Ti, kdo viděli tu smrt, ti všichni stáli bez dechu. Bylo pak zapsáno, že ženy loupežníků stály jako sochy, na nichž hoří šat. Jediná Markéta Lazarová se zhroutila a její pláč zněl jako vítr, jenž nás strašívá.

Markéta Lazarová! Ale to jméno není již její jméno. Tato paní povila syna jménem Václav. V témž čase slehla i Alexandra. Slehnuvši vzala si vlastní rukou život a Markéta kojila obě děti. Vyrostli z nich chlapáctí chlapi, ale, žel, o jejich duši se sváří láska s ukrutností a jistota s pochybnostmi. Ó krvi Kristiánova a Markétina!

(Vladislav Vančura: *Markéta Lazarová*, 1931)

20

III

Naše životy jsou bludné jako kruh
Jednou kráčel po New-Yorku dobrodruh
bylo odpoledne s vlahým sluncem v máji
chodec zastavil se mlčky na Brodwayi
před palácem West-Union telegraf
kde to hučelo jak na rozvodné desce
byl to kamelot a velký vynálezce

Tisíc vynálezců udělalo krach
hvězdy nevyšinuly se z hvězdných drah
pohleďte jak tisíc lidí klidně žije
ne to není práce ani energie
je to dobrodružství jako na moři
uzamykati se v laboratoři
pohleďte jak tisíc lidí klidně žije
ne to není práce to je alchymie

Malá neděle ach kolik jasných zvonů
malá centrála slyš zvonky telefonů
Vaše uši poslouchají milence
defraudanty hovořící o směnce
kalifornské lupiče a nožní vrahy
telefonní rozhovory z Velké Prahy

Svět si hraje s vaším ušním bubínkem
stáváte se elektrickým pramínkem
fonomotory a mechaničtí ptáci
vzlétají až k hvězdám odkud se k vám vrací
jako k ptáčnickovi z rohu předměstí
hlásajíce vaši slávu z návěští
spáváte pět hodin denně vám to stačí
v tom se podobáte hazardnímu hráči

(Vítězslav Nezval: *Edison*, 1928)

21

Můj bratr dooral a vypřáh koně.
A jak se stmívá,
věrnému druhu hlavu do hřívý
položil tiše, pohladil mu šíji
a zaposlouchal se, co mluví kraj.

Zní zvony z dálky tichým svatvečerem;
modlitba vesnic stoupá chladným šerem.
Duch země zpívá: úzkost, víra, bolest
v jediný chorál slily se a letí
k věčnému nebi.

Svatý Václave,
nedej zahynouti
nám ni budoucím.

(Karel Toman: *Měsíce*, 1918)

22

Prašina se šíří

Jirka a jeho kamarádka Anička, jíž se říká En, pronikli do tajemné pražské čtvrti Prašina, kde panují zvláštní poměry: není tam elektřina, vodovod ani mobilní signál ani doprava. Tam žije Jirkův dědeček, ale pronásledovali je tam podivní lidé. Děti sice unikly, ale nyní se Prašina rozšiřuje i na další pražské čtvrti.

Kde se to ocitl? Odkdy je zeď nalevo od postele? Jirka otevřel oči a rázem si vzpomněl: leží na karimatce v obýváku u En doma, místo peřiny přikrytý jen dekou. Měl hrozně živý sen, ale co se mu vlastně zdálo? S každým okamžikem byly události ze sna vzdálenější a neurčitější, zatímco reálný svět získával zřetelnější obrysy. O vteřinu později na něj skutečnost dolehla plnou vahou. Děda něco tají, přišel o klíče, mobil je rozbitý, Prašina se zvětšila...a venku na něj možná čekají dva hromotluci a chtějí mu ublížit. (...)

Posnídali mlčky. En se sice uklidnila, ale ve tváři se jí rozhostil nepřítomný, chladný výraz. Babička jim namazala chleby a očistila každému jednu mrkev. V jednom kuse se omlouvala, že nemůže uvařit čaj.

„Vypnuli nám proud a neteče voda,“ opakovala zmateně. Copak ještě neví, že nikdo žádný proud nevypnul? pomyslel si Jirka, ale neměl sílu staré paní vysvětlovat, jak se věci mají. Pak se začala vyptávat, jestli vůbec stihnou vyučování. Škola. Na tu Jirka dočista zapomněl.

„Ne, babi, škola dneska není. Nebo možná je, ale bez nás,“ ozvala se En a se zaťatými zuby pokračovala: „My jdeme s Jirkou na Prašinu.“

Babička se zarazila: „Na Prašinu? To teda nevím, to mi nepřijde jako dobrý nápad...To byste neměli, místo školy, vůbec ne takhle sami...Na Prašině žijou divní lidi, nebezpeční...A taky šedí lidi.“

„Šedí?“ polkl Jirka poslední sousto z krajíce. Šedí? To se snad musel přeslechnout.

„No, jak říkám,“ přikývla babička, „šedí lidi s obráceným myšlením.“

„Jak obráceným?“

„Prostě myslí obráceně...nebo spíš...naruby,“ potřásla babička zamyšleně hlavou.

„Už se jí všechno plete a říká nesmysly,“ mávla nad tím rukou En, když vyšli na ulici.

Nebe se od včerejška potáhlo rozplizlými podzimními mračny, ochladilo se. Před vchodem stála cisterna s vodou. Jak ji sem dostali? Asi zapřáhli koně...Ale kde by se na Vinohradech vzal kůň? Na křižovatce stál policista a něco vysvětloval ženě s kočárkem. Jen to ticho bylo zvláštní. Žádná auta, žádné tramvaje, semaforey tmavé a obchody zavřené.

(Vojtěch Matocha: *Prašina*, 2018)

23

HEJTMAN (*se bije do čela*): Jak já – ne, jak já mu vůl stará moh takhle naletět! Třicet roků sloužím – ani jeden kupec, ani jeden židáček mě nepodfouk, lotry nad lotry jsem napaloval, takový, že by ukradli celej svět... Tři gubernátory jsem ve zdraví přečkal – a co gubernátory!

ANNA ANDREJEVNA: Ale, Antošo, to přece – Vždyť se zasnoubil tady s Mášenkou!

HEJTMAN: Zasnoubil! Houby zasnoubil! Jdi se vycpat s tím tvým zasnoubením! (*Rozrušen na nejvyšší míru.*) Tak se podívejte, celej svět ať to vidí, pohled', lide křesťanský, co je z hejtmana: šašek! Vynadejte mu blbců – hovadu šedivému! (*Hrozí si pěští.*) Ty bambulo bramborová! V takovém tajtrlíkovi, v takový onuci vidět vrchnost! – A on si teď někde upaluje, rolničky cinkají...! Po celým světě to roznese! A ještě se najde nějaký škrabák, nějaký pisálek a vrazí mě do komedie! To je spravedlnost? Na nic se nebude ohlížet – funkce, zásluhy, služební léta – a všichni se budou cenit a plácát do stehů! – Čemu se smějete? Sami sobě se smějete? Vy – vy! (*Dupe vzteky.*) Já bych ty škrabáky, ty rejpalý, liberály zatracený –! Svázat tu pakáž, do jednoho uzlu, na kaši rozdupat, dva sáhy pod zem – to by vám patřilo! – Jestli já se z toho proberu? Co na něm bylo? Takovej sralbotka! – A všichni hned: revizor, revizor! Kdo s tím začal? Kdo s tím přišel první? Co?!

SPRÁVCE: Tak se to nějak semlelo, kdybyste se mnou tlouk já už ani nevím...

SOUDCE: Tady – kdo s tím začal – tady ti dva! (*Ukazuje na Dobčinského a Bobčinského.*)

BOBČINSKIJ: Lidičky, já ne! Ani pomyslení!

DOBČINSKIJ: Já teprve ne, já vůbec nic...

SPRÁVCE: To se ví, že vy!

INSPEKTOR: Bodejt', vrazili sem, jak když hoří: „Už je tady, sedí v hospodě a neplatí!“ To byla trefa!

HEJTMAN: Samo sebou, že vy – kecalové, klepný užvaněný!

SPRÁVCE: Toho revizora si odnesete!

HEJTMAN: Jen to šmejdí po městě, shání to kdejaký drb!

SOUDCE: Tlachalové zakrslí!

INSPEKTOR: Žblabuňkové!

SPRÁVCE: Kdo jinej to všecko spískal!

Všichni je obklíčí.

BOBČINSKIJ: Proboha, já ne, to tady Petr Ivanovič!

DOBČINSKIJ: Kdepak, to vy – to tedy Petr Ivanovič!

BOBČINSKIJ: Ale ne, vy jste byl první!

Vstoupí ČETNÍK – přeruší vřavu.

ČETNÍK: Úředník, který přijel se zvláštním posláním z Petěrburgu, žádá, abyste se k němu okamžitě dostavili. Ubytoval se v městském hostinci.

Všichni vyheknou jakoby z jedněch plic. Celá skupina zkamení. (...) Teprve po chvíli klesá opona.

(Nikolaj Vasiljevič Gogol: *Revizor*, 1842)

24

Stojít' tu, stojí komora:
nizoučké dvéře – závora;
zavrzly dvéře za pannou
a závora jí ochranou.
Stavení skrovné, bez oken,
měsíc lištami šeril jen;
stavení pevné jako klec,
a v něm na prkně – umrlec.

Hoj, jak se venku vzrná hluk,
hrobových oblud mocný pluk;
šumí a kolem klapají
a takto píseň skuhrají:

„Tělu do hrobu přísluší,
běda, kdos nedbal o duši!“

A tu na dvéře: buch, buch, buch!
burácí zvenčí její druh:
„Vstávej, umrlče, nahoru,
odstrč mi tam tu závora!“

A mrtvý oči otvírá,
a mrtvý oči protírá,
sbírá se, hlavu pozvedá
a půlkolem se ohlédá.

„Bože svatý, rač pomoci,
nedej mne d'áblu do moci! –
Ty mrtvý, lež a nevstávej,
pánbůh ti pokoj věčný dej!“

A mrtvý hlavu položiv,
zamhouřil oči jako dřív. –

A tu poznovu – buch, buch, buch!
silněji tluče její druh:
„Vstávej, umrlče, nahoru,
otevři mi svou komoru!“

A na ten hřmot a na ten hlas
mrtvý se zdvihá z prkna zas
a rámě ztuhlé naměří
tam, kde závora u dveří.

„Spas duši, Kriste Ježíši,
smiluj se v bídě nejvyšší! –

Ty mrtvý, nevstávej a lež;
pánbůh tě potěš – a mne též!“

A mrtvý zas se položiv,
natáhnul údy jako dřív. –

A znova venku: buch, buch, buch!
a panně mizí zrak i sluch!
Vstávej, umrlče, hola hou,
a podej mi sem tu živou!

Ach běda, běda děvčeti!
Umrlý vstává potřetí
a velké, kalné své oči
na poloumrtvou otočí.

„Maria Panno, při mně stůj,
u syna svého oroduj!
Nehodně jsem tě prosila:
ach odpusť, co jsem zhřešila!
Maria, matko milosti,
z té moci zlé mě vyprosti.“

A slyš, tu právě nablízce
kokrhá kohout ve vísce;
a za ním, co ta dědina,
všecka kohoutí družina.

Tu mrtvý, jak se postavil,
pádem se na zem povalil,
a venku ticho – ani ruch:
zmizel dav, i zlý její druh. –

Ráno když lidé na mši jdou,
v úžasu státi zůstanou:
hrob jeden dutý nahoře,
panna v umrlčí komoře,
a na každičké mohyle
útržek z nové košile. –

Dobře ses, panno, radila,
na boha že jsi myslila
a druha zlého odbyla!
Bys byla jinak jednala,
zle bys byla skonala:
tvé tělo bílé, spanilé,
bylo by co ty košile!

25

To vše zločinec ještě jednou zřel,
to vše, jež nyní opustiti měl,
a hluboký srdce mu žel uchvátí;
hluboce vzdechne – slza slzu stíhá –
ještě jednou – posledně – vše probíhá,
pak slzavý v nebe svůj zrak obrátí.
Po modrém blankytu bělavé páry hynou,
lehounký větřík s nimi hraje;
a vysoko – v daleké kraje
bílé obláčky dálným nebem plynou,
a smutný vězeň takto mluví k nim:
„Vy, jenž dalekosáhlým během svým,
co ramenem tajemným zemi objímáte,
vy hvězdy rozplynulé, stíny modra nebe,
vy truchlenci, jenž rozsmutnivše sebe,
v tiché se slzy celí rozplýváte,
vás já jsem posly volil mezi všemi.
Kudy plynete u dlouhém dálném běhu,
i tam, kde svého naleznete břehu,
tam na své pouti pozdravujte zemi.
Ach zemi krásnou, zemi milovanou,
kolébku mou i hrob můj, matku mou,
vlast' jedinou i v dědictví mi danou,
šírou tu zemi, zemi jedinou! –
A až běh váš onu skálu uhlídá,
kde v břehu jezera – tam dívku uplakanou –“
Umlkl již, slza s slzou se střídá.
Teď s výše hory s vězněm kráčí pluk
širokou stezkou v středu mlada borku,
doleji – dole – již jsou na pahorku –
a znovu ztichl šíra množství hluk.

(Karel Hynek Mácha: *Máj*, 1836)

26

Z lidí jsem zmatený.

Je to ze dvou základních důvodů.

První základní důvod je, že lidi hodně mluví a přitom nepoužívají slova. Siobhan říká, že když zvednete jedno obočí, může to znamenat spoustu věcí. Může to znamenat „chci se s tebou vyspat“ a může to taky znamenat „myslím, žeš právě řekl hroznou pitomost“.

Siobhan taky říká, že když zavřete pusy a zhluboka vydechnete nosními dírkami, může to znamenat, že odpočíváte, ale taky že se nudíte nebo že máte vztek, a to všechno závisí na tom, kolik vzduchu nosními dírkami vydechnete a jak rychle a do jakého tvaru přitom pohnete ústy a jak sedíte a co jste právě předtím řekli a milion dalších věcí, které jsou příliš složité na to, aby se daly rozluštit v několika vteřinách.

Druhý základní důvod je, že lidi v hovoru často používají metafory. Tohle jsou příklady metafor:

Smíchy jsem se za břicho popadal.

Byl zřítelnicí oka mého.

Měli kostlivce ve skříni.

Byl den blbec.

Pes byl dočista mrtvý.

Slovo metafora znamená přenést něco z jednoho místa na druhé a pochází z řeckých slov μετα (což znamená z jednoho místa na druhé) a φερεω (což znamená nést) a je to, když něco popisujete a použijete nějaké slovo pro něco, co to není. Což znamená, že slovo metafora je metafora.

Já si myslím, že by se tomu mělo říkat lež, protože den nemůže být blbec a lidi ve skříni kostlivce nemají. A když si tu větu zkusím představit v hlavě, jenom mě to poplete, protože představa, že by někdo měl někoho v oku místo zřítelnice, nemá nic společného s tím, že ho má moc rád, a kvůli tomu zapoměnu, o čem ten člověk mluví.

Moje jméno je metafora. Znamená *nést Krista* a pochází z řeckých slov χριστος (což znamená *Ježíš Kristus*) a φερειν a je to jméno, které dostal svatý Kryštof, protože přenesl Ježíše přes řeku.

Ted' byste rádi věděli, jak se jmenoval, než Krista přenesl přes tu řeku. Nejmenoval se ale nijak, protože tohle je apokryfní příběh, a to znamená, že je to taky lež.

Máma vždycky říkala, že jmenovat se Christopher je moc hezké, protože to je příběh o tom, jak jsme laskaví a jak si pomáháme, já ale nechci, aby moje jméno znamenalo příběh o tom, jak jsme laskaví a jak si pomáháme. Já chci, aby moje jméno znamenalo mě.

(Mark Haddon: *Podivný případ se psem*, 2017)

27

„Je to zvláštní aparát,“ řekl důstojník cestovateli a jaksi obdivně přejel pohledem po aparátu, který přece dobře znal. Cestovatel podle všeho jen ze zdvořilosti vyhověl pozvání velitele, aby se zúčastnil popravu jednoho vojáka, který byl odsouzen pro neposlušnost a urážku představeného. Ani v kárném táboře nebyl ovšem nijak zvlášť velký zájem o tuto popravu. Alespoň tu v tom hlubokém, písčitém, malém údolí, uzavřeném kolem dokola holými stráněmi, byl kromě důstojníka a cestovatele jen odsouzenec, tupě vyhlížející člověk s širokými ústy a zpustlými vlasy i obličejem, a voják držící těžký řetěz, k němuž se sbíhaly menší řetězy, jimiž byl odsouzený spoután na kotnících a zápěstích i kolem krku a které též mezi sebou byly propojeny spojovacími řetězy. Odsouzenec vypadal ostatně tak psovsky oddaně, až se zdálo, že by ho mohli nechat volně pobíhat po stráních a před začátkem popravu by stačilo jen zapískat a on by přišel.

Cestovatel neměl valné porozumění pro aparát a téměř s očividnou neúčastí přecházel sem a tam za odsouzenčnými zády, zatímco důstojník konal poslední přípravy, tu vlezl pod aparát zapuštěný hluboko do země, tu zas vyšplhal na žebřík, aby prohlédl hořejší části. Tuto práci by byl vlastně mohl nechat nějakému strojníkovi, avšak důstojník ji prováděl velice horlivě, buď že byl obzvláštním přívržencem tohoto aparátu, nebo že z jiných důvodů nemohla být tato práce svěřena nikomu jinému. „Teď je všechno hotovo!“ zvolal konečně a slezl z žebříku. Byl docela vysílen, oddychoval dokořán otevřenými ústy a za límec stejnokroje si nacpal dva jemné dámské kapesníčky. „Tyto stejnokroje jsou přece jen do tropů příliš těžké,“ řekl cestovatel, místo aby se vyptával na aparát, jak důstojník očekával. „Jistě,“ řekl důstojník a myl si ruce umazané od oleje a tuku v přichystaném kbelíku s vodou, „ale znamenají vlast; nechceme ztratit vlast.“

[...]

„Jakpak zní rozsudek?“ zeptal se cestovatel. „Ani to nevíte?“ řekl důstojník s údivem a kousl se do rtů. „Promiňte, jsou-li snad mé výklady neurovnané; velmi vás prosím o odpuštění. Dříve totiž obvykle podával výklad velitel; nový velitel se však z této čestné povinnosti vyzul; ale že tak vznešenou návštěvu“ – cestovatel se oběma rukama bránil té poctě, ale důstojník na svých slovech trval – „tak vznešenou návštěvu neseznámí ani s formou našeho rozsudku, to je opět novota, kterou“ – měl na jazyku zaklení, vzpamatoval se však a řekl jen: „Nebylo mi nic oznámeno, má vina to není. Jsem ostatně jistě nejspíš povolán, abych vyložil, jaké druhy rozsudků máme, neboť zde“ – poklepal si na náprsní kapsu – „nosím příslušné vlastnoruční nákresy dřívějšího velitele.“

[...]

Cestovatel se letmo na muže podíval; když na něj důstojník ukázal, měl svěřenou hlavu a patrně ze všech sil napínal uši, aby něco pochytil. Avšak z pohybu jeho odulých sevřených rtů bylo zřejmé, že není s to cokoli pochopit. Cestovatel se chtěl na leccos zeptat, ale jak se podíval na muže, zeptal se pouze: „On zná svůj rozsudek?“ „Ne,“ řekl

důstojník a chystal se hned pokračovat ve výkladu, avšak cestovatel ho přerušil: „On nezná svůj vlastní rozsudek?“ „Ne,“ opakoval důstojník, zarazil se na okamžik, jako by chtěl, aby mu cestovatel blíže odůvodnil svou otázku, a pak řekl: „Bylo by zbytečné ohlašovat mu jej. Vždyť ho zakusí na vlastním těle.“

[...]

Kapitán se chtěl včera v noci přesvědčit, jestli sluha plní svou povinnost. Úderem druhé hodiny otevřel dveře a našel ho schouleného, jak spí. Došel si pro jezdecký bič a uhodil ho přes obličej. Místo aby vstal a poprosil o odpuštění, chytil ten muž svého pána za nohy, zatřásl jím a zvolal: ‚Zahod’ ten bič, nebo tě sežeru.‘ – Taková je věc. Kapitán přišel před hodinou ke mně, já jsem sepsal jeho údaje a hned poté jsem napsal rozsudek. Nato jsem dal toho muže spoutat řetězy. To vše bylo velmi prosté. Kdybych byl toho muže nejdříve předvolal a vyslychal, vznikl by jen zmatek. Byl by lhal, kdyby se mi podařilo jeho lži vyvrátit, přišel by s novou lží a tak dále. Ted’ ho však držím a už ho nepustím. – Je už ted’ všechno jasné? Ale čas běží, exekuce už dávno měla začít a já ještě nejsem hotov s výkladem aparátu.“ Přiměl cestovatele, aby si sedl, znovu přistoupil k aparátu a začal: „Jak vidíte, tvar bran odpovídá tvaru člověka; zde jsou brány pro trup, zde brány pro nohy. Pro hlavu je určena pouze tato malá jehla. Je vám to jasné?“ Vlídne se naklonil k cestovateli, ochoten vyložit vše obšírněji.

(Franz Kafka: *V kárném táboře*, 1919)

28

Scéna 6

FAIDRA: Víš, drahá Oinono, co jsem se dozvěděla?

OINONA: Ne, ale chci vám říct, jak rozčilená jsem.

V žilách mi stydla krev, když vyběhla jste ven
svou vášní ošidnou znovu jsouc popouzena.

FAIDRA: Oinono, představ si! Patří mu jiná žena!

OINONA: Cože?

FAIDRA: On miluje a jsem si jista tím!

Ten krutý nepřítel, jenž zdál se nezkrotným,
jenž úctou pohrdal, jež slza nedojala,
ten tygr divoký, kterého jsem se bála,
je zkrocen docela a šťastným vítězem
je Aricie prý, již chová v srdci svém.

OINONA: Kdo? Aricie?

FAIDRA: Ach! Bolesti nepoznaná!

Proč musí právě mě zasáhnout nová rána.
Vše, čím jsem trpěla, obavy, touhy, vztek,
má vašeň nezkrotná i hrůza výčitek
i odmítnutí zlé i strašné pokoření,
nic proti tomu zlu, jímž nyní trpím, není.
Oni se milují! Což slepá byla jsem?
Jak scházivali se? Od kdy? A kdepak jen?
Tys všechno věděla. Proč jsi mě nechránila?
Proč vše o lásce té jsi včas mi nezjevila?
V hovoru, v zábavě často je bylo zříť?
Co lesy hluboké, dávaly jim svůj kryt?
Ach běda! Bez zábran se mohli stýkat zcela
a sama nebesa cit za nevinný měla.
Výčitka nevrhla stín v jejich šťastné dny,
z nichž každý jasný byl a láskou průzračný.
A já, již odmít svět jak cosi zbytečného,
Jsem prchala před dnem, před jasným světlem jeho.
Jen smrt je bohem mým, jehož jsem vzývala,
prosíc, aby můj žal ukončil docela.
Byť v ústech jenom žluč, byť v očích slzy samé,
Pro ty, co dívali se příliš zblízka na mne,
Já plakat nesměla ukrutnou bolest svou,
leč tajně chutnat ji jak rozkoš pochmurnou.
Pod čelem nevinným já musela jsem krýti
Zmatky, jež nesměly mé oči zarositi.

OINONA: Co dá mu marný cit? A čím se stane jí?

Vždyť neuvidí se.

FAIDRA: Navždy se milují!

Zatímco mluvím tu, ach, strašné pomyšlení,
přelstili milenku, jež při smyslech už není.
Třebaže vyhnanství oba dva rozdělí,
že spolu budou vždy, přísahou stvrdili.
Jak mě vše uráží! Já trpěla už dosti.
Oinono, soucit měj s mou krutou žárlivostí.
Pryč s Aricíí teď! Ať manžel pozvedne
zášť proti ní, když je z té krve proradné.
Ať lehkým trestem však nesrovná všechno zase:
zločinům bratří všech ten sestřin vyrovná se.
V záchvatu žárlivém jej sama poprosím.
Co dělám? Co to je? Co s rozumem je mým?
Žárlím, a Thésea jdu prosit o záchranu!
Manžel je naživu, a já – já láskou planu!
Leč koho srdce mé chce světu uloupit?
Při pouhé myšlence se musím studem rdít.
Míra mých zločinů je nyní dovršena:
krvesmilstvem a lží jsem cele prostoupena.
Mé ruce vražedné jsou ochotny mě mstít
A v krvi nevinné žár zhoubný utopit.
Strpím v své špatnosti, aby na moje čelo
Slunce, z něž pocházím, dokonce pohlíželo.

(Jean Racine: *Faidra*, 1677)

29

Jaroslav Seifert – Zima

Někdy se mi zdává sen
a ten se mi vrací,
že si sedám do škamene,
nad slohovou prací..

Máme úkol o zimě
a o kráse její.
Už se nohy boří mě,
cestou do závějí..

Vykládám, proč klesá rtuť,
pod stupínek nuly
a že někdy mívám chuť,
rampouch zlomit v půli..

Vzpomínám i na vrány,
stromy plné jíní,
jak nám zajíc zrousaný,
přiběhl až k síni..

Jak děvčátko stýská si,
nos jí v chladu zmrzá.
Sníh jí vlétl na řasy
a je z něho slza..

Už se slza kutálí,
po tváři jí kane.
Už jí spadla do šály,
v uzlu zavázané...

Dopsal jsem, však už byl spěch,
za chvíličku zvoní.
A jalovec na kamnech,
zapraskal a voní...

(Jaroslav Seifert: *Chlapec a hvězdy*, 1956)

Jiří Orten – Bílý obraz

Byl štědrý prosinec. Na zasněžené pláni
s paletou v ruce kdosi stál.
Sněžilo, sněžilo do jeho malování.
On nevěděl, on maloval

tu nahou zimu, její pevné kosti,
údolí klína, hlubší, nežli chtěl,
a výšku ňader v strmé závratnosti.
Sněžilo na model.

Tu havran zakroužil, ach Bože, co ten chce tu
a odkud přilétá?
Byl štědrý prosinec. Sněžilo na paletu
a prázdná byla paleta.

Ta strašná bezmocnost zmocnit se malování,
jež padá na plátna
a je jak bílý sníh, jenž neví, neví ani,
proč padat má!

Ta strašná bezmocnost zastavit prchající!
Zeslábla ruka tvá,
jazyk máš svázaný a nedovede říci
tomu, co roztává:

Ó věčné proměny, taje vše utajené,
ó věčné proměny, až rozplynou se v sníh,
kde bude duše má, kde bude, v které ženě
a v kterých závějích?

Byl štědrý prosinec. Na zasněžené pláni
s paletou v ruce kdosi stál.
Sněžilo, sněžilo do jeho malování.
On nevěděl, on maloval.

(Jiří Orten: *Cesta k mrazu*, 1940)

30

Tou dobou velké proměny mé
potkal jsem tu, kterou se dníme...
Ach, jsem-li dnes už jedním z těch,
kdož osud mluvě předhodili –
kdo propůjčí mi sílu něh,
kdo propůjčí mi něhu síly
a jazyk adamitštiny
pro úžas ještě bez olova?
Terezko, Terez Planetová,
kde němý bděl, ať mluví sny!
(...)

Řekl jsem: radost... Ale Věční
pro všechno prvopočáteční
vzbudili v nás i tesknotu.
Nevíš, kde rajský pramen tryská,
teskniš a teskniš tam i tu
a stýská se ti, blaze stýská
a záhy potom šíleně.
A to je láska... Přesvědčená,
že za smrtí je její scéna.
Však smrt je zem... Jdeš schýleně.

Má kráska ale kráčet směla
vždy rozechvěně, jak by měla
list osikový pod patou.
Ať jitřní rosu sbírala si,
ať z trávy šla mdlou mlhou zlou,
ať pospíchala mezi klasy,
ať nesla vodu nebo koš –
mohla se ptáti: Co jsi, tího? ...
Cimbál koláče svatebního
ji nezval dosud na rozkoš.

(V. Holan: *Terezka Planetová*, 1943)

FANTÓMY

Láska: i když jde o sebevětší
bezprostřednost, je to vždycky jenom
přiblížení... Milenci: co všechno
se vejde mezi ně, až i sama
mluva si je pouze představuje
z podob do podob, jež se sobě zdají...
Jsme v podsvětí a nevíme *proč*,
kteří samo o sobě nic nechce...

(V. Holan: *Asklépiovi kohouta*, 1970)

31

OBRAZ SEDMÝ

EZOP A BRABENEC

(BULVA a PAPULLUS vyjdou na předscénu)

BULVA: Jsem zamyšlen, příteli, nad zlobou lidskou. Udělali jsme něco onomu muži, který nás vrhl do kabiny lvové? Neudělali! Pohleďte, oč lépe jsme se dohodli s tím lvem!

PAPULLUS: Ano! Řekli jsme mu, že ho zmlátíme, vyvezeme obvázaného ven, že bude legrace, a on souhlasil.

BULVA: Navrhněte to, prosím, některému známému! Nevyhoví vám!

PAPULLUS: Lidé jsou zlí, lidé jsou sběři!

BULVA: Sběř? Co je to?

PAPULLUS: Píše se zvěř, čte se sběři!

BULVA: O ne! Lidé nejsou zvěř, jsou něco horšího! Lidé jsou lidé! A přitom mají tolik drzosti, že si nadávají jmény zvířat, a tím zvířatům křivdí! Vezměte třeba toho lva. Řekne se lev společnosti, lev salónů! Dobře! Ale viděl jste někdy skutečného lva, toho čtyřnohého, z pouště ...

PAPULLUS: ... co má vzřívu?

BULVA: ... co má hřívu, viděl jste někdy takového skutečného lva, jak si sbalí smoking do kufru, jak jede na Krkonoše, tam se fláká týden po boudách, pak se vrátí, namaže si obličej hnědým krémem, aby vypadal opálený, jde do společnosti a tam pak říká (*paroduje blazeovaný tón*): Milostivá paní, ten sešup z Míseček, když fouká fukěř...

PAPULLUS: To lev neudělá, to udělá vůl!

BULVA: Chyba, ani vůl to neudělá. Křivdíte volovi!

PAPULLUS: Ovšem, vůl má krásné oči. Já myslil, kdyby ten pán, co je lev, nebyl vůl...

BULVA: To by zase nebyl lev.

PAPULLUS: Ovšem, to nejde. Je vidět, že se zvířatům skutečně křivdí. Když už mluvíme o dravcích, vezměte takovou štěnici. To se říká: ten člověk je štěnice, neodbytný jako štěnice, ten se vás nepustí, to je štěnice, a tak podobně. Jak k tomu ta štěnice přijde? Vždyť štěnice je roztomilé, žertovné zvířátko! Tu polechtá, tu štípne ...

BULVA: Tu na vás jukne za obrazem ...

PAPULLUS: ... ano, ale nepřekáží. Nikdy taková skutečná štěnice neleze za vámi do bytu a neříká: „Račte se dát pojistit na život!“ (...) Leč vzpomínám si ještě na jedno zvíře, kterému se značně křivdí. Prase.

BULVA: Ach, milé prase! Tomu se moc ubližuje. Ať přijdete, kam chcete, všude slyšíte přirovnání jako: tlustý jako prase, špinavý jako prase, hotové prase, jí jako prase, a tak dále. A viděl jste vůbec někdy nějaké prase domácí, že by si strkalo nůž do úst? (...) Vidíte, jak se praseta křivdí.

PAPULLUS: Chudák, to si lidé jeho jménem nadávají, pak je zabijí, snědí, ze štětín udělají štětce, štětcem namalují obraz, pak jdou na výstavu a říkají: „Které prase to malovalo?“

BULVA: Nejhorší na tom je, že to třeba prase malovalo ...

PAPULLUS: ... ale cenou poctěné!

BULVA: Nic naplat, nejlíp ze zvířat ještě na tom je tenhle ...

PAPULLUS: ... Ezop.

BULVA: To ale nebylo zvíře!

PAPULLUS: Ovšem, to byl člověk, ale zvířatům rozuměl.

BULVA: A bral si z nich příklad. To přece on objevil, jak to vlastně s mravencem ve skutečnosti vypadá.

BULVA a PAPULLUS: (*zpívají*)

(Jiří Voskovec – Jan Werich: *Caesar*, 1932)

32

O domě číslo sedmnáct se mezi sousedy hovořilo vždycky jen polohlasem. Všichni už důvěrně znali častý křik, práskání dveřmi a zvuk tříštících se předmětů. Ale jedné dusné letní noci došlo k něčemu jinému, mnohem zajímavějšímu: na trávníku před domem se objevilo velké mořské zvíře.

Během dopoledne už si tohoto záhadného, mělce dýchajícího tvora všimli všichni sousedé. Pochopitelně se seběhli, aby se na něj lépe podívali.

„To je dugong,“ řekl jeden malý chlapec. „Dugong je vzácný a ohrožený býložravý savec žijící v Indickém oceánu, řád sirény, čeled' dugongovití, rod dugong, latinský název Dugong dugong.“

Nic z toho však nevysvětlovalo, jak se octl v jejich ulici, dobré čtyři kilometry od nejbližší pláže. To ale nevadilo, protože hlavní starostí sousedů teď stejně bylo postarat se o uvězněné zvíře pomocí věder s vodou, hadic a mokřých dek, jak to viděli dělat záchranáře velryb v televizi.

Když se konečně, celí zmatení a s kalnýmima očima, objevili mladí manželé, kteří v čísle sedmnáct bydleli, aby se podívali, co se děje, jejich první reakcí byl vztek a vzájemné obviňování. „Tohle je podle tebe VTIPNÉ?“ křičeli jeden na druhého a také na některé sousedy. Ale brzy užasle zmlkli, zaraženi neskutečnou absurditou celé situace. Nezbyvalo jim než přidat se k záchranným pracím: pustit kroupení trávníku a zavolat pohotovostní službu, pokud vůbec nějaká pro takové případy existuje (o této záležitosti se dlouze dohadovali a netrpělivě si navzájem vyškubávali telefon z ruky).

Zatímco se čekalo na odborníky, sousedé se střídali v hlazení a uklidňování dugonga, promlouvali k jeho rozvázně mrkajícímu oku, v němž každý s překvapením spatřoval hluboký smutek, a přikládali ucho k jeho teplé mokré kůži, aby slyšeli jakýsi velmi vzdálený a hluboký, ale jinak nepopsatelný zvuk.

Příjezd záchranného vozu s oranžovým majákem byl téměř nevídaným vyrušením; městští strážníci v jasné žlutých vestách všem nařídili, aby ustoupili. Byli obdivuhodně výkonní, měli dokonce speciální jeřáb a nádrž, dost velkou na to, aby se do ní vešel pořádný mořský savec. Za pár minut dugonga naložili na vůz a odjeli, jako by podobné problémy řešili každou chvíli.

Večer sousedé nedočkavě přepínali zpravodajské kanály, jestli se v nich dugong neobjeví, a když o něm nikde nebyla ani zmínka, usoudili, že zřejmě nešlo o tak výjimečnou událost, jak se domnívali. Manželé v čísle sedmnáct se vrátili ke svým hlasitým hádkám, tentokrát o tom, kdo dá do pořádku trávník před domem. Tráva, na které ležel dugong, totiž záhadně zežloutla a uschla, jako by tam zvíře neleželo hodiny, ale roky. Pak se téma hádky stočilo někam úplně jinam a o zed' se roztránil nějaký předmět, snad talíř.

Nikdo si nevšiml malého chlapce, který s atlasem mořských živočichů pod paží vyklouzl předním vchodem ven, prikradl se k žluté skvrně ve tvaru dugonga a lehl si přímo doprostřed a s pažemi volně spuštěnými podél těla se díval na mraky a na hvězdy a doufal, že bude trvat ještě dlouho, než rodiče zjistí, že není ve svém pokoji, a vyběhnou se zlostným křikem ven. Jak zvláštní proto bylo, když se nakonec oba objevili bez křiku a beze spěchu. Jak divné, že ucítil jen ruce, které ho něžně nadzvedly a odnesly zpátky do postele.

(Shaun Tan: *Příběhy z konce předměstí*, 2011)

33

ACE

Když se stavíš na kus řeči,
je to konverzace.

Když mi řekneš: „Venku prší,“
je to informace.

Když si hezky povídáme,
je to komunikace.

Když se ale pohádáme,
je to konfrontace.

Pak jsi na mě naštvaný,
což je komplikace.

Já si tě chci udobřit,
to je motivace.

Když pak o tom složím verše,
je to inspirace.

A z těch ací dohromady
vzniká civilizace.

(A když řeknu: „To je skvělá báseň,“
je to provokace?)

(Shel Silverstein: *Jen jestli si nevydejšlíš*, 2014)

34

Mol Šatovec a můra Lunoletka

Mol Šatovec, který žil ve skříni a nikdy nedělal nebo aspoň nechtěl dělat nic jiného, než že jedl vlnu a kožešiny, vylétl jednou za soumraku ze skříně, a to právě v okamžiku, kdy se venku za okenní tabulkou objevila můra Lunoletka. Třepetala křídly a dorážela na osvětlenou okenní tabulku tak půvabně, jako když se ve větru snáší podzimní list, a byla oblečená do té nejkouzelnější večerní róby. Zajímal ji především plamen svíčky, jež hořela uvnitř v pokoji na římse nad krbem, ale mol Šatovec si myslel, že na něho dělá oči, a v tu chvíli v něm vzplanula veliká vášeň.

„Tebe musím mít,“ pravil mol Šatovec, ale můra Lunoletka se jen zachichotala a její smích zněl jako tichounký cinkot zvonečků v daleké říši elfů.

„Běž a zachroupni se do rubáše,“ křikla na něho můra Lunoletka zpupně. „Jsi tak přízemní jako mol Stanožer nebo muňka Cigánolezka a ani zdaleka nejsi tak pilný jako čmelík Tygrokus.“

„Když se mnou budeš žít, budu tě krmit samými svetry a štolami,“ sliboval mol Šatovec, zalykaje se vášní, kterou pohrdává slova můry Lunoletky jenom rozdmýchala.

„Jseš póvlovej hemejrník a dovedeš se jenom hemejřit, ale povívat chmejříčkama a povlovně se vznášet, to nedovedeš, he!“ sekla ho můra Lunoletka a snažila se přitom prorazit okenní tabulku a dostat se k té (...) ale pokud šlo o blesky Šatovcovy vášně, bylo to, jako když hrách na stěnu hází.

„Já vím, že jsi jedním křídlem v hrobě,“ řekl jí. „Vím taky, že ty tady na tom světě dlouho nepobydeš, a proto tě musím dostat co nejdřív. Krása je přece radost na tak krátkou dobu.“

Krasavice Lunoletka se snažila svého obdivovatele lichotkami přimět, aby otevřel okno – tolik toužila letět k tomu úchvatnému plameni nad krbem, což mu ovšem neřekla. Klidně ho nechala, ať si věří, že tím šedivě nudným dvořením získal její srdce. Mol Šatovec ve své vášnivé touze dostat se k ní nalétával s rozběhem proti okenní tabulce a opakoval to znovu a znovu, až se mu nakonec přece jen podařilo udělat malinkou škvírečku. Jenže se pak celý zpitomělý s třepetáním křídel střepetal na podlahu a zůstal tam ležet mrtvý, s rozbitou hlavou i křídly a celým tělem. Krasavice Lunoletka, jejíž touhu letět ke hvězdám zaznamenávají dějiny, co svět světem stojí, se rozletěla rychle a s grácií k svíčke na římse nad krbem a plamen ji shltl a strávil se stejně tichounkým zasyčením, jaké se ozve, když do šálku kávy spadne zapálená cigareta.

(James Thurber: *Filozof a ústřice: muž ve středním věku na létající hrazdě: další bajky pro naši dobu*, 1988)

35

IV

Matčin dopis ho zdrtil. Nicméně o jeho hlavním, ústředním bodu nebyl ani okamžik na pochybách, už když dopis četl. Zásadní rozhodnutí se mu rýsovalo v hlavě s konečnou platností: „Ne! K tomu sňatku, dokud žiju já, nedejde! A celý pan Lužin ať táhne k čertu!“

[...]

„Uvědomujete si, Duněčko, že Soněččin úděl není ani o stín odpornější než úděl s panem Lužinem? ‚O lásce nemůže být řeč,‘ píše maminka. Ale co když nemůže být řeč nejen o lásce, ani ani o úctě, a naopak může být řeči o zošklivění, opovržení a zhnusení – co pak? Inu, nic jiného, než že si člověk musí *zachovat čistotu*. Nemám pravdu? Chápete však, chápete, chápete, co znamená taková čistota? Chápete, že ta lužinovská čistota je stejná jako Soněččina, ba možná horší, odpornější a podlejší, protože vám, Duněčko, koneckonců jde o určitých přepych, kdežto tam je ve hře všeho všudy smrt hladem! Drazé, předraze zaplacená čistota to bude, Duněčko! A co pak, až to pro vás začne být nesnesitelné? Pak budete litovat? Toho zármutku, hoře a proklínání, těch pečlivě skrývaných slz, protože vy přece nejste Marfa Petrovna! A co si pak počne matka? Je přece nespokojená už teď, už teď se trápí. Co teprve, až prohlédne docela! A já?... Co jste si vlastně myslely o mně? Nechci, abyste se pro mne obětovala, Duněčko, ani vy, maminko! Dokud žiju, tak k tomu nedejde, za nic nedejde! Nesmí!“

V tom se vzpamatoval a zarazil se.

„Nedejde? A co uděláš, aby k tomu nedošlo? Zakážeš to? Jakým právem? Co jim můžeš ty sám slíbit, abys na to měl právo? Že jim zasvětiš celý svůj život, celou svou budoucnost pak, až dostuduješ a dostaneš místo? To pro ně není nic nového, ale jsou to zatím jen vidiny, a co teď? Chápeš, že musíš něco podniknout ihned? A co zatím děláš? Jenom je odíráš! Vždyť si ty peníze vypůjčují na svou storublovou penzi, na záruku pánů Svidrigajlovových. Čím je tedy chceš uchránit před Svidrigajlovy, čím před Afanasijem Ivanovičem Vachrušinem, ty budoucí milionáři, ty Joviši, páne nad jejich osudy? Že za deset let? Ale za deset let si matka u svých šátků docela zkaží a možná vypláče oči a zchřadne postem. A sestra? Jen se zamysli, kam to může za těch deset let nebo během deseti let dospět se sestrou! Domyslí ses?“

[...]

Náhle se zachvěl, to jak mu projela hlavou jistá, také včerejší myšlenka. Nezachvěl se však proto, že jí projela. Věděl totiž a tušil, že jí určitě „projede“, a už ji čekal. A pak, nebyla to myšlenka zdaleka včerejší.

[...]

Kvapně se rozhlédl, něco hledal. To hledal lavičku, chtěl si sednout; šel totiž právě po K-ském bulváru. Lavičku zahlédl asi sto kroků před sebou. Zamířil k ní nejrychleji, jak byl schopen, ale než k ní došel, potkalo ho malé dobrodružství, které ho na několik minut plně upoutalo.

Jak vyhlížel lavičku, všiml si, že asi dvacet kroků před ním jde žena, zprvu ji však neuznal za hodnou zájmu, stejně jako nic z toho, co se kolem něho do té chvíle míhalo. Přihodilo se mu už nejednou, že přišel například domů a vůbec nevěděl, kudy se tam dostal, a už tomu přivykl. V té ženě však bylo něco zvláštního, co na první pohled bilo do

očí a poznenáhlu upoutávalo pozornost, nejdříve proti jeho vůli, až ho to dráždilo, ale pak pořád víc a více. Náhle zatoužil pochopit, co to vlastně na té ženě tak zvláštního je. Za první šla ta jistě velmi mladá dívka v letním úpalu prostovlasá, bez paraplíčka i bez rukaviček a v chůzi trochu směšně rozhazovala rukama. Šaty měla hedvábné, z lehkého druhu („prací“), ale také podivně oblečené, nedopjaté a vzadu v pase, hned na začátku sukně roztržené; cár volně plandal za ní. Přes holý krk měla přehozen malý šáteček, celý však pošinutý a shrnutý. Nadto šla nejistým krokem, klopýtavě a chvílemi dokonce hodně vrávoravě. Zvláštní setkání Raskolnikova posléze zaujalo docela. Dohonil dívku až u lavičky; sotva k ní došla, hned na ni těžce klesla, na samý kraj, zvrátila hlavu přes opěradlo a zavřela oči, zřejmě nesmírnou únavou.

Prohlédl si ji lépe a okamžitě poznal, že je úplně opilá. Byl to nezvyklý, nechutný pohled. Raskolnikova dokonce napadlo, že se možná mýlí. Viděl neobyčejně mladistvý obličejíček, asi tak šestnáctiletý a dost možná patnáctiletý, drobounký, hezoučkový a blondatý, ale celý rozpalený a jaksi napuchlý. Dívka zřejmě o sobě skoro nevěděla; přehodila si nohu přes nohu a odhalila se při tom mnohem víc, než se slušelo; podle všeho si jen velmi mlhavě uvědomovala, že je na ulici.

[...]

„Jdete jak na zavalanou!“ vyhrkl a natahoval se po jeho ruce. „Jsem Raskolnikov, bývalý student práv... Vy to také vezměte na vědomí,“ obrátil se na pána. „A vy pojed'te se mnou, něco vám ukážu...“

A už se držel strážníka za ruku a vlekl ho k lavičce.

„Jen se na ni podívejte, je opilá namol, a tak šla po bulváru. Kdo ví, co je zač, ale nevypadá, že by byla od řemesla. Nejspíš ji někde opili a zneužili... poprvé... chápete? A pak ji pustili k vodě. Jen se podívejte na ty roztrhané šaty, a podívejte se, jak je má navlečené: je vidět, že ji někdo oblíkal, že se neoblíkala sama a že ji oblíkal nešikovně ruce, mužské! A teď se podívejte tamhle: tohohle hejska, s kterým jsem se div nepopral, vůbec neznám, vidím ho poprvé v životě, ale i on ji před chvilkou zhlídl, jak šla opilá a bez smyslů, a teď si na ni dělá laskominy a hrozně rád by ji takhle, v tomhle stavu sebral a někam odvezl... Ano, tak je to, dejte přece na má slova! Nemýlím se. Na vlastní oči jsem viděl, jak ji pozoroval a sledoval, ale já mu to překazil, a tak teď jenom čeká, až odejdu. Vidíte ho, poodešel o pár kroků a čeká, dělá, že si zapaluje cigaretu... Jak to udělat, aby ji nedostal? Jak ji odvést domů? Přemýšlejte!“

Strážník okamžitě věděl, na čem je. Oč jde otylému pánovi, bylo nad slunce jasné, ale ještě tu bylo to děvče. Strážce pořádku se k ní schýlil a prohlédl si ji zblízka. Rysy mu zjihly upřímným soucitem.

„Ach, škoda jí,“ potřásl hlavou. „Takové dítě! Ba, zneužili ji. Slyšíte, milostslečno,“ začal jí domlouvat, „kdepak račte bydlit?“ Dívka otevřela unavené, otupělé oči, nechápavě se podívala na tazatele a ohnala se rukou.

„Poslyšte,“ řekl Raskolnikov. „Tu máte,“ hrábl do kapsy a šťastně našel dvacet kopejek, „vezměte drožku, ať ji zaveze na její adresu. Jen tu adresu ještě vyzvěďte!“

(F. M. Dostojevskij: *Zločin a trest*, 1866)

36

WAGNER:

Já v hlavě rovněž leckdy brouky míval,
než tenhle pud, ne, ten mne netrýzníval.
Let ptáka k závisti mne neponouká;
jeť brzy unuděn, kdo v les a luh se kouká.
Ó, rozkošněj se duchem nésti lze
od listu k listu, z knihy ke knize.
To zimní noc ti zkrášlí v jarní den,
blaženství zrovna vyzařuje z tebe;
ctihodný, rozvineš-li pergamen,
ach, to si schytáš učiněné nebe.

FAUST:

Tvá hrud' jen jeden z obou pudů zná;
ó, chraň se, též ten druhý znáti!
Dvě duší mně, ach, v hrudi přebývá
a od sebe se touží odervati;
ta jedna, lačná chapadla jež má,
drží se, chtíčem rozdychtěna, světa;
ta druhá rve z pout hmoty křídla svá
a k božským otcům v prostor vzlétá.
V povětří duchové-li jsou
a vládnou mezi nebesy a zemí,
kéž opustí svou říš, tu zlatě mlhavou,
a v nový život vůdci stanou se mi!
Svým kdybych čarodějův plášť jen zval,

jenž by mne zanes v divukrásné kraje,
já neprodám ho za žádný šat z báje,
ba ani za plášť, jaký nosí král.

WAGNER:

Dej pozor, přece víš, že krouží rej
a po prostoru v hustých proudech víří;
těch děsných duchů nevzývej,
z nichž ze všech stran se lidstvu zhouba šíří!
Na tebe hladový si brousí zub,
jak od severu fičí, sípající;
vysušující jih si hledá lup
a potravou mu jsou tvé plíce;
ti, které východ z pouště posílá,
v ohnivý kotouč zapletou tě divý,
rej od západu vláhu sic ti dá,
pak utopí však tebe i tvé nivy.
Radostně jdou, neb tuší škůdný cíl,
nadšeně lžou a poslušni jsou rádi;
z nich každý jak by poslem nebes byl
a šepce andělsky, an svádí.
A pojd'me! Padá mlha. Zšedl svět,
vzduch ochladil se, pojd'me zpět!
Navečer teprv dům se ocení. –
Kam se to díváš jako v zmámení?
Vždyť soumrak na pole už lehá.

37

Být, nebo nebýt – to je otázka:
je důstojnější zapřít se a snášet
surovost osudu a jeho rány,
nebo se vzepřít moři trápení
a skoncovat to navždy? Zemřít, spát –
a je to. Spát – a navždy ukončit
úzkost a věčné útrapy a strážně,
co údělem jsou těla – co si můžem
přát víc, po čem toužit? – Zemřít, spát –
spát, možná snít –, a právě v tom je zrada.
Až ztichne vřava pozemského bytí,
ve spánku smrti můžeme mít sny –
to proto váháme a snášíme
tu dlouhou bídu, jíž se říká život.
Neboť kdo vydržel by kopance
a výsměch doby, aroganci mocných,
průtahy soudů, znesvěcenou lásku,
nadutost úřadů a ústrky,
co slušnost věčně sklízí od lumpů,
když pouhá dýka srovnala by účty
a byl by klid? Kdo chtěl by nést to břímě,
úpět a plahočit se životem,
nemít strach z toho, co je za smrtí,
z neznámé krajiny, z níž poutníci
se nevracejí. To nám láme vůli –
snášíme radši hrůzy, které známe,
než abychom šli vstříc těm neznámým.
To svědomí z nás dělá zbabělce
a zdravá barva rozhodného činu
se roznemůže zbledlou meditací,
záměry velké významem a vahou
se odvracejí z vytčeného směru
a neuzrají v čin. [...]

(William Shakespeare: *Hamlet*, mezi léty 1599–1601. Přeložil M. Hilský)

38

Rmoutilo ho však převelice, že už nemá kopí, i svěřil se se svým trápením zbrojnošovi a řekl:

„Četl jsem jednou, jak si právě vzpomínám, že jeden španělský rytíř jménem Diego Pérez z Vargasu, když se mu v boji zlomil meč, urval z dubu těžkou větev, ba vlastně kmen, a tak se tím kyjem toho dne mužně oháněl a tolik Maurů pobil, že mu již zůstala přezdívka Kyj, i byli pak on i jeho potomci od toho dne zváni Vargasové z Kyjů. Vyprávěl jsem ti o tom proto, že také já chci z prvního dubu nebo buku, který se mi namane, urvat takovou silnou větev, jakou měl, jak se domnívám, tehdy on, a hodlám s ní vykonat takové činy, že se budeš pokládat za šťastného, že ti bylo dopřáno uvidět je na vlastní oči a být svědkem skutků málem neuvěřitelných.“

„Jsme v rukou Páně,“ řekl Sancho. „Rád vám to, Milosti, všecinko věřím. Ale narovnejte se přece trochu, sedíte nějak nakřivo; to máte jistě od toho pádu.“

„Pravdu máš,“ odpověděl don Quijote, „a nenaříkám-li si na bolest, tedy jen proto, že potulným rytířů není dovoleno stěžovat si na jakkoli těžkou ránu, i kdyby jim z ní vylézaly útroby.“

„Když je tomu tak, nemám nic proti tomu,“ řekl Sancho, „ale ví Bůh, že bych byl rád, kdybyste si naříkal, jen by vás něco zbolelo. O sobě vám raději hned povím, že budu naříkat, i kdyby mě něco jen pobolívalo, ledaže by si také zbrojnoši nesměli stěžovat zrovna jako jejich páni.“

Don Quijote se musil zasmát prostoduchosti svého zbrojnoše a ujistil ho, že si může docela klidně postěžovat, kdy a jak se mu zachce, ať už z hloubi duše, nebo jen tak pro nic za nic, protože v řádech rytířských nikdy nečetl, že by tohle bylo zbrojnošům zapovězeno. A tu mu Sancho připomněl, že už je čas k jídlu.

[...]

(Miguel de Cervantes: *Důmyslný rytíř Don Quijote de la Mancha*, 1.díl, 1605)

39

V těch místech den i světlo oněměly,
však vzduch jak moře v děsné bouři ječí,
jak vichry protivné by sraz tu měly.

Smršť pekelná, jež vztekem všechno předčí,
ty duchy unáší a do muk vhání,
že svíjejí se bolem jako v křeči.

[...]

I zvěděl jsem, že ti, kdo prostopášně
hřešili tělem, pykat musí tady,
ti, u nichž rozum překonaly vášně.

[...]

Jak jeřábi, když zpívajíce táhnou
a dlouhou čmouhu po obloze tvoří,
tak stíny viděl jsem už chvíli drahnou,
které smršť temná do svých vírů noří,
a řek jsem: „Mistře, kdo jsou ti v tom davu,
ti duchové, jež černý vzduch tak moří?“

[...]

Uslyšev o žalu, jenž vzešel z blaha,
já hlavu klonil jsem a klopil zraky,
až básník se mne zeptal: „Co tě zmáhá?“

I odpověděl jsem: „Ó běda jaký
stesk vroucí, jaké sladké rozhodnutí
ty dva sem vedlo mezi bol a mraky?“

[...]

Tu ona ke mně: „Není větších bolů,
než v době bídy vzpomínati blaha –
to zná tvůj mistr, v němž jsi měl svou školu.

[...]

My čtli jsme jednou v pouhé kratochvíli
o Lancelotu, jak ho láska jala.

Sami a bez úmyslů zlých jsme byli

Ta četba chvílemi nám vzhlédnout dala,
chvílemi zas nám při ní bledla líce –
na jednom místě však nám rozum vzala:

Když četli jsme, jak úsměv milostnice
s úst sladkých slíbal ve vášnivém chtění,
on, jenž se ode mne teď nehne více,
rty políbil mi v němém rozechvění.

[...]

Zatím co jeden duch mi říkal toto,
tak zabědoval druhý, s ním se nesa,
že ze soucitu byl bych umřel pro to.

I klesl jsem, jak mrtvé tělo klesá.

(Dante: *Božská komedie, Peklo, V. zpěv, cca 1321. Přeložil O. F. Babler*)

40

Nahmatal jsem ve tmě studenou kliku domovních dveří. Dveře se se skřípáním otevřely, do tmavé chodby vletěl sníh a švihl mě přes tvář. Zjistil jsem, že jsem propojenými vnitřky domů prošel na Anenské náměstí. Odkudsi se ozýval zuřivý štěkot střídající se s kňučením. Rozhlédl jsem se a uviděl jsem, jak před portálem zrušeného kláštera velký pes doráží s vyceněnými zuby na rejnoka, se kterým jsem se už setkal na Staroměstském náměstí a kterému se zřejmě přece jen podařilo přežít rybí slavnost. Rejnok uhýbal na sněhu před psími zuby a bránil se elektrickými ranami. Pokaždé, když pes dostal ránu, zakňučel a uskočil, ale hned se na rybu vrhl znovu. Bylo vidět, že rejnok už je nesmírně unavený a že elektrické rány jsou pořád slabší. Zato pes útočil stále zuřivěji, rejnok už krvácel na několika místech, kde se do jeho tenkého těla zaryly ostré psí zuby; bylo zřejmé, že nerovný boj se chýlí ke konci. Přiběhl jsem k místu zápasu a psa jsem zahnal. Rejnok ležel tiše a vyčerpaně na sněhu a krvácel ze svých ran, jeho oči se na mne dívaly pohledem plným vděčnosti. Pohládl jsem ho po studeném těle. Měl jsem u sebe malou placatou láhev se starou mysliveckou a chtěl jsem dát rejnokovi napít, ale pak jsem dostal lepší nápad. Vytáhl jsem z kapsy lahvičku, ve které byl zbytek létací tekutiny, opatrně jsem rejnoka nadzvedl a přidržel jsem mu lahvičku u úst na spodní straně těla. „Napij se,“ řekl jsem, „to ti udělá dobře.“ Rejnok zelenou tekutinu hltavě vypil.

Když lektvar začal působit, rejnok hned svým zvířecím instinktem pochopil, co má dělat. Zavlnil lemem těla, vznesl se, pлавným letem obkroužil náměstí ve výšce druhého patra a zase se u mých nohou snesl na sníh. Bylo vidět, že tekutina mu dodala novou sílu, i rány na jeho těle přestaly krváčet. Rejnok však neodlétal, neustále se ke mně vracel, přistál vždy u mých bot a trochu netrpělivě se na mne díval. Zdálo se mi, jako by mě k něčemu vybízel. Náhle jsem pochopil. Opatrně jsem se posadil na jeho plochý hřbet a zkřížil jsem nohy jako Turek. Rejnok radostně zavlnil okraji svého těla a vznesl se se mnou.

Opět jsem plul nad městem, ponořeným do tmy, mezi pomalu se snášejícími vločkami sněhu. Noc už odcházela, na ulicích se objevovali první chodci z mé části města. Rejnok začal rozmáchlými oblouky stoupat, za chvíli jsme vpluli do mraků.

(Michal Ajvaz: *Druhé město*, 1993)